

SZEMLE

Szütün, Ivan Dimitrevics: Zsizin' dlja knigi. Red. D. KUPRIN, M. DEREVJANKINA. Moszkva, 1960, Goszpolitizdat. 279 l., 5 t.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtti orosz könyvkiadás egyik legjelentékenyebb és legismertebb alakja, I. D. SZÜTIN — mint ezt a könyv előszavában N. NAKORJAKOV elmondja — 1922-ben ajánlotta fel kiadásra életrajzának kéziratát az Állami Kiadónak. A kézirat azonban akkor elkallódott, s csak a közelmúltban előkerült másolat alapján vált lehetővé a könyv megjelenítése.

SZÜTIN megkapóan érdekes könyvében leírja életének és könyvkiadói tevékenységének történeti, könyvtörténeti és irodalomtörténeti szempontból egyaránt figyelmet érdemlő eseményeit és tanulságait. 1851-ben, a sötét reakció korszakának egyik legelmaradottabb vidékén, a koztromai kormányzóságban született, szegény emberek gyermekeként. Már 12 éves korában dolgoznia kellett; egyik nagybátyjánál, aki szücsmeister volt, vállalt munkát, s annak portékáját árusította a nizsnij-novgorodi vásáron, igen csekély fizetésért. 15 éves korában, végleg elkerülve hazújról, egy moszkvai könyvkereskedőhöz állt be tanoncnak, itt kezdődött el pályája, amelynek során az orosz könyvkiadás legjelentékenyebb vállalatának tulajdonosa, a vállalat lelke és vezetője, majd a forradalom után a szovjet könyvkiadás lelkes, megbecsült munkása lett.

A könyvkereskedőnél vállalt tanonckodás az akkori viszonyoknak megfelelően egyben cselédeskedést is jelentett. A nehéz munka még a jó fizikumú fiatalembert is kimerítette, de ez sem gátolta meg abban, hogy szüntelenül tanuljon, olvasson. Igyekezett még a könyvkereskedő is méltányolta, megengedve, hogy esténként 10 óráig égesse a faggyúmeccset.

A küzdelmes gyermekkort további szorgalmas munkával és szakadatlan tanulással eltöltött évek követték, s 1883-ban az akkor 32 éves SZÜTIN — egykori munkaadója támogatásával — Moszkvában, az

Iljinszkij-kapu közelében megnyitotta kis könyvkereskedését. Ebből létesült később, pénzes társak közreműködésével, a *Szütün és társai* könyvkiadóvállalat; ennek élén igyekezett SZÜTIN fiatalkori álmát valóra váltani: egészséges szellemi táplálékot, jó, szép kivitelű, olcsó könyvet adni a népnek.

Az életrajz több fejezetben át ismerteti az egykorú oroszországi könyvkiadás és könyvterjesztés körülményeit, azoknak a vállalkozóknak a tevékenységét, akik ponyvaregények, kezdetleges illusztrációjú, haladói történetek kiadása és jórészt vásárolók útján történt terjesztése révén akarták a maguk üzleti hasznát a nyomorgó írók és a vásárlók rovására biztosítani. Nem kevésbé érdekesek a könyvnek SZÜTIN kiadói céljait és ezek megvalósítását ismertető részei. Sorban jelentette meg, szép kivitelű tömegkiadásban az irodalom klasszikusait, Oroszországban addig soha nem látott példányszámban. A vállalat tevékenységének méreteire jellemző, hogy a tízes években az orosz könyvtermelés 25 százaléka a *Szütün és társai* kiadónál jelent meg.

A haladó szellemű könyvkiadási politika, amelyet SZÜTIN vallott és követett, természetesen szemet szűrt mind a könyvkiadást csak vállalkozásnak tekintő könyvkiadóknak, mind pedig a cári cenzúrának és a reakciói, korrupt bürokráciának. Különösen SZÜTIN haladó szándékú tankönyvkiadási tervei váltottak ki sok gáncsoskodást és zsarolást.

A könyvkiadási tevékenység leírásához hasonlóan érdekes olvasmány SZÜTIN visszaemlékezése GORKIJRAL, CSEHOVVAL és más híres kortárs-írókkal történt találkozásaira. CSEHOV buzdítására fogott hozzá *Kuszszoje Szlovo* című napilapjának megindításához. A terv megvalósítása természetesen nem ment könnyen; sok erőfeszítésbe és pénzbe került, míg SZÜTIN a cári cenzúra ellenállásával szemben megkapta a lapkiadási engedélyt. SZÜTIN kiadói tevékenysége természetesen a *Fekete Százak*

néven ismert reakciós terrorszervezet szemében is szálla volt, ennek jele volt a SZÜTIN-nyomda felgyújtása 1905-ben.

SZÜTIN már 66 éves múlt, amikor ki-tört a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Azt, hogy kiadói és emberi hitvallását, a nép szolgálatát nem üres frázisként, nem a haladó körök pénzére számító üzleti elvként fogta fel, az életrajz közvetlenül egyszerű fogalmazású, megkapó sorai tanúsítják. „Jó dolognak tartottam — írja — az egész gyáriparnak az igazi tulajdonos, a nép által történt birtokba vételét.” Állásfoglalása nemcsak szavakban, hanem tetteiben is megnyilvánult: a szovjet könyvkiadás lelkes, áldozatkész munkása maradt, egészen nyugalomba vonulásáig, amikortól kezdve a szovjet hatalom személyi nyugdíját és lakást biztosított érdemei elismeréseként számára.

GORKIJ, CSEHOV, TOLSZTOJ, KUPRIN és más neves írók, közéleti emberek és gyári munkások SZÜTINhez írt és az ön-életrajzban közölt levelei, SZÜTIN-kiadványok illusztrációi gazdagítják, bőséges jegyzetanyag és terjedelmes névmutató egészíti a könyvét ennek a GORKIJ szavai szerint „jó orosz embernek, aki szereti hazáját, ismeri azt, és ereje szerint szolgálni igyekszik az ország érdekeit.”

DOBÓ ISTVÁN

Legyetek éberek! Antifasiszta művek ajánló bibliográfiája. Bp. 1961, Főv. Szabó Ervin Könyvtár. 302 l.

Már régóta aktuális egy olyan bibliográfia megjelentetése, amely a pedagógusok, könyvtárosok, közművelődési dolgozók s nem utolsósorban a fiatalok figyelmét felhívja a legjobb antifasiszta művekre. Van-e szükség egy ilyen bibliográfiára tizenhét esztendővel a fasizmus megsemmisítése után? Ugy gondoljuk, hogy a válasz ennyi év után is csak az egyértelmű igen lehet, mert mindenkinek meg kell ismernie ennek a szörnyű társadalmi jelenségnek a történetét, gyakorlatát, hogy soha többé vissza ne térhessen.

Ehhez nyújt segítséget a Szabó Ervin Könyvtár kiadásában, SZALAY György összeállításában megjelent bibliográfia. Elsősorban maga a vállalkozás érdemi meg a figyelmet. A bibliográfiához hatalmas anyagot gyűjtöttek össze, nagy gond- dal rendszereztek és ismertetik az anti-fasiszta irodalmat. A munka témakörök szerint csoportosítja a műveket. Foglal- kozik a fasiszta rendszerek kialakulásával, országonként, kronologikus sorrendben; a második fejezetben a háborús tűzfész- kekkel, a harmadikban a második világ- háborúval s ezen belül a különböző ellen-

állási mozgalmakkal. A negyedik rész a *Fasizmus a második világháború után*, a befejező rész pedig a *Memento*, amely naplókat, búcsúleveleket foglal magába.

Minden fejezet először a dokumen- tumokat és a tudományos műveket sorolja fel, utána a publicisztikai munkákat, s legvégül következik a szépirodalom. Az összeállító gondos munkával minden egyes művet tartalmilag is ismertet.

Lelkiismeretes munkáról tanúskodik ez a bibliográfia. Megtaláljuk benne a leg- jelentősebb tudományos, politikai és szép- irodalmi antifasiszta kiadványokat, így például szerepel DIMITROV híres műve. *A munkásosztály a fasizmus ellen*, Thomas MANN: *Európa vigyázz!*, *A lipcsei per* stb.; a legértékesebb szépirodalmi alkotások: Thomas MANN, PRATOLINI, FEUCHT- WANGER, Leonhard FRANK, Bertolt BRECHT, Max FRISCH, ERENBURG, HEMINGWAY, SZIMONOV, SOLOHOV, MORAVIA, ARAGON egy-egy műve, ami elárulja, hogy a világ- irodalom legnagyobbjai mind felemelték szavukat a fasizmus ellen, pártállásra való tekintet nélkül.

Az összeállító főleg olyan anyagot akart felvenni a bibliográfiába, amelyhez az érdeklődők hozzá is jutnak. Mégis nem árt talán, ha felhívja a figyelmet pél- dával GEREPLYÉS László: *A döntés felé...* Németországi riportok (Bp. 1932), *Így élnek a nők a Harmadik Birodalomban* (Bp. 1934), LAJOS Iván: *Németország esélyei a német szakirodalom tükrében* (Pécs, 1939), SÁNDOR Pál: *Fasiszta munkakódexek* (Kolozsvár, 1934) c. művekre. Hasonló- képpen megemlíthetjük a magyarországi fehérterrortól szóló, magyar nyelvű, az emigrációban megjelent irodalmat (10—12 könyv).

A bibliográfia kiállítása szép, a címlap egyszerű, de kifejező: a fekete alapról kiugró fehér betűk jól illenek a témához.

A Szabó Ervin Könyvtár — mint általában többi bibliográfiájában is — fontos témát ragadott meg ismét, és a *Legyetek éberek!* bizonyára hozzájárul ah- hoz, hogy a könyv, az irodalom ezen a téren is hathatósan segítse a történelem megértését, a jelen súlyos politikai problé- mái közötti eligazodást.

M. Gy.

Tanulmányok a magyar—oroszirodalmi kapcsolatok köréből. Bp. 1961, Akadémiai Kiadó. I—III. kötet.

Egyedülálló vállalkozás eredményét veszi kézhez az olvasó, a magyar irodalom- tudomány és történetkutatás közös anto- lógiáját, amelyben a magyar—oroszi szel- lemi kapcsolatok közel kétezeréves múlt-

járól első ízben kapunk szemléletes és torzítás nélküli összképet. Ismeretes, hogy a felszabadulás után a szellemtörténeti koncepciók jogos bírálatának utóhatásaként idegenkedést tapasztalhattunk az összehasonlító irodalomtudomány fogalmával és feladatkörével szemben. Az ellenforradalom időszakában sok tudománytalan elgondolás rontotta le a disciplina hitelét. Az Akadémiai Kiadó gondozásában most megjelent kötetek azt bizonyítják, hogy irodalom- és történettudományunk ma már olyan elméleti bázist épített fel magának, amely lehetővé teszi a marxista kutatási módszerek kialakulását. Így a jelen tanulmányok megjelenése az irodalmi kölcsönhatás vizsgálatának új, tisztultabb korszakát jelzi.

Szándékosan említettünk itt szellemi, illetve történeti kapcsolatokat a pusztán irodalmiak helyett, a gyűjtemény ugyanis helyes megfontolásból kiindulva a történetiség alapelvein épül fel, a legrégebb orosz nyelvemlékek magyar vonatkozásaiból indul ki, és bőven foglalkozik a két ország történetére döntő befolyást gyakorló haladó mozgalmak kisugárzásával a felvilágosodástól a szocialista forradalomig.

A felépítés átfogó szándéka, a méretek hazai viszonylatban kimagasló aránya, a részletes analízisben bővelkedő monográfiai azt bizonyítják, hogy tudományunk életünk sokban izmosodott az utóbbi évek folyamán, és szemben a közelmúlttal, ma már képes arra, hogy nagylélegzetű összegező munkák alapvetését végezze el. Ennek egyik előfeltétele éppen az az aprólékos és mélyreható elemző tevékenység, amely a tanulmányok filológiai részében jól gyümölcsözött.

A három kötetben sorakozó művek megoszlását úgy határozhatjuk meg, hogy egy részük a kimagasló alkotók hatásával foglalkozik, amittől nem választható el a monográfiaiak másik, jelentős csoportja, amely a klasszikusok fordításának értelmezési, stilisztikai, prozódiai problémáit boncolja. A műfordítás elvi kérdéseinek olyan szakavatott és sokban virtuóz történeti magyarázata, mint amilyen pl. GÁLDI László LERMONTOV és RADÓ György TOLSZTOJ tanulmányában olvasható, ritka csemege a szakmai érdeklődő, sőt a szakember számára is.

A monográfiaiak másik része a nagy történeti fordulók és jelentős progresszív irányzatok kölcsönhatását követi nyomon a korabeli sajtóban és kiadványokban. Néhány orgánummal, mint pl. az orosz *Kolokollal*, a *Nyugattal* vagy a húszas években megjelent *Kassai Munkással* külön tanulmány foglalkozik.

A kötetek végighaladnak a magyar sajtó egész történetén 1780-tól a felszabadulásig. Áttekintik nagy vonalakban azt a hírnyagot — későbbiekben a gloszszákat és kritikákat is —, amelyek jelzik, hogyan ver visszhangot az orosz kultúra a magyar szellemi életben. Bor Kálmán munkájában — *Orosz tudományos és irodalmi vonatkozások a magyar nyelvű hírlapirodalomban 1780—1824* —, az adatok összegyűjtése, regisztrálása azzal az eredménnyel járt, hogy megbizonyosodhatunk róla, mennyivel régebbiek és sokrétűbbek a két néz közötti szellemi kapcsolatok, mint azt eddig hittük. Bor tanulmányának terjedelme és anyaga jól bizonyítja, hogy a sajtóban rejlő bizonyítékanyag felhasználása elengedhetetlen ahhoz, hogy megbízható képet nyerjünk homályos művelődéstörténeti problémákról. Ez még akkor is így van, ha a sajtó, jelen esetben a magyar hírlapírás őskoráig megyünk vissza, amikor még önálló hírforrásról és az orosz nyelv ismeretén alapuló értesültségről nem lehetett szó.

TARDY Lajos írása, amely ennek az áttekintésnek orosz megfelelőjét tárja elénk, még több tanulsággal jár, mert olyan bizonyítékokba nyújt bepillantást, amelyek nálunk csaknem teljessen ismeretlenek. Élvezetes előadásmódja növeli az olvasó érdeklődését a XIX. század eleji orosz művelődéstörténet iránt.

NYIRÓ Lajos tanulmánya — *Adatok az orosz forradalmi demokraták múlt századi magyarországi fogadtatásához* — széleskörű kutatómunka eredménye, a múlt század utolsó harmadának sajtóorgánumait ha nem is merítette ki, de jó érvekként hasznosította. DOLTMÁNYOS István az orosz forradalmi narodnyikok mozgalmának hazai sajtóvisszhangját kutatva, érdekes és árnyalt képet ad arról a bonyolult folyamatról, amelynek során az aulikus, a liberális és a munkáslapok állásfoglalása kialakult. Műve nemcsak az adatfeltárás szempontjából sokatmondó, hanem mint történelmi elemzés is, amely egy ellentmondásos politikai fejlődés vetületi rajzával számos, eddig eléggé nem tisztázott hazai sajátosságra, kifejezetten magyar problémára hívja fel a figyelmet. Az ellenforradalmi negyedszázad sajtójának és szellemi életének vizsgálata szintén eddig kevésbé méltányolt tényeket mutat fel. Ezek a tanulmányok egy nagyon időszerű feladat első összegező megoldásaként kerültek a gyűjteménybe. LENGYEL Béla monográfiai és KÁMÁN Erzsébet SOLOHOV tanulmánya egyaránt azt bizonyítják, hogy a szovjet irodalommal kapcsolatos álláspont, az érdeklődés és véleményalkotás természete még ebben a nyomasztó peri-

óduiban is tükrözta a hazai szellemi élet megoszlását, jelentős írónk és gondolkodónk szabadságküzdelmét a butító ellenforradalmi propaganda ellen.

A stíluselemző tanulmányok közül kiemelkedik DIÓSZEGI András impozáns terjedelmű, bizonyító anyagban igen gazdag és önálló eredményekben bővelkedő, izgalmas esszéje TURGENYEV magyar követeiről. DIÓSZEGI itt feltárt eredményei nemcsak az összehasonlító irodalomtudományt gazdagítják, hanem legalább ennyire a magyar próza fejlődésének benünk élő képét is.

Nem az egyensúly, hanem a teljes igazság kedvéért nem hallgathatunk el egy ellenvetést sem: hiányoljuk a tanulmányok megoszlásában a szovjet szerzők közreműködésének arányát. Valószínűleg ennek tudható be, hogy feltűnően kevés azoknak a monográfiáknak a száma, amelyek a magyar klasszikusok orosz földön tett hatásával, a nagy apparátussal és hatalmas példányszámmal dolgozó szovjetunióbeli fordító-tevékenységgel foglalkoznak. A művelődéstörténeti, történelmi vizsgálatok között is túlnyomó részben a nálunk kirajzolódó tükörképet kutatják, az orosz művelődés megfelelő momentumairól pedig kevés szó esik. Különösen feltűnő ez a megoszlás olyan nagy egyéniségek visszhangjának esetében, mint PÉTERFI, JÓKAI, MÓRICZ, JÓZSEF Attila, vagy olyan történelmi sorfordulók irodalmi ábrázolását keresve, mint az 1848-i szabadságharc vagy a Magyar Tanácsköztársaság. Amennyire örömteli tény az, hogy egy kiváló szovjet irodalomtudós, Oleg ROSZSIANOV a legjobb hazai szakemberekkel egy szinten elemzi ADY forradalmi költészetének összetevőit és orosz gyökereit, éppannyira elgondolkoztató az, hogy a magyar kultúra és történelem oroszországi hatásának felkutatásában nem sikerült a gyűjteményhez méltó eredményeket felmutatni.

Másik megjegyzésünk gyakorlatibb természetű. Azok, akik fő kutatási területként az 1919–1945 közötti kulturális élet jelenségeinek elemzését és feltárását választották, ezt a művelődéspolitikánk számára annyira fontos periódust, nap mint nap akadályokba botlanak, mivel még ma, tizenhét évvel a felszabadulás után is erősen hiányos közgyűjteményeink idevágó anyaga. A tanulmánysorozat III. kötetében olyan monográfiák találhatók amelyek a további kutatás számára nagyjelentőségű és pótolhatatlan forrásokra apellálnak, ezek a források azonban alig vagy csak töredékesen állnak a hazai kutatás rendelkezésére. Legfőbb ideje volna, hogy a Széchényi Könyvtár végre kiegészítse

gyűjteményét — ha másként nem lehetséges, mikrofilm útján — az ellenforradalom időszakában megjelent baloldali, emigráns irodalom és sajtó ma még hiányzó termékeivel. Ennek a feltárási munkának nemcsak elvi, hanem gyakorlati következményei is fontosak, mert nemcsak arról van szó, hogy miről értesül a szakember, hanem arról is, hogy miként alakul társadalmunk tudata a saját múltjáról.

A tanulmányok sora rávilágít arra, hogy mennyire termékeny és reveláció hatású lehet két nemzeti kultúra történeti összefüggéseinek vizsgálata. Önként adódik ebből az az óhaj, bárha ezt a sikeres kezdetet újabb, merész vállalkozások követnék és kiépülne a magyar és a világnyelvek irodalma közötti kölcsönhatás marxista értékelésének rendszere. Éppennyire kívánatos volna, hogy hasonló összefoglaló munkálatok megvilágítsák a hazai és a szomszédos, baráti népek irodalomtörténeti kapcsolatait. Ezen a téren 1945 előtt alig folyt érdemleges vizsgálat, a feladat pedig sürgető és ösztönző erejű.

Fáradtságos, sokfelé ágazó és erősen összetett feladatot látott el KEMÉNY G. Gábor, a tanulmánykötetek szerkesztője. Az ő érdeme, hogy a széles időbeli távlatot átfogó, heterogén tematikájú gyűjtemény egységes, határozott és szilárd vázat kapott, a részmunkák és szintézisek kiegészítik egymást, és a monográfiák együttese harmónikus benyomást kelt. A szerkesztés hosszú időtartama alatt számtalan nehézséget és technikai akadályt kellett legyűrni, de hogy ez a szívós erőfeszítés célravezető, az is bizonyítja, hogy a Szovjet Tudományok Akadémia társintézménye a közeljövőben kiadja a tanulmányok válogatott gyűjteményét orosz nyelven.

ARDÓ MÁRIA

Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből. Szerk. SZABOLCSI Miklós, ILLÉS László. Bp. 1962, Akadémiai Kiadó. 676 l.

A magyar szocialista irodalom történetének feltárásában az utóbbi fél évtizedben egyre több eredmény született. Hogy miért csak ez idő tájt lendült fel a kutatás, arra a közismert tényeken kívül SZABOLCSI Miklós bevezetője is választ ad. Közül egy évtizedig a szocialista irodalom fogalmának és jellegének szűkkeblű értelmezése gátolta az előfutárok örökségének számbevételét. Az elmúlt években a hazai és a külföldi viták során lassan kibontakozott az a megfogalmazás, amely történelmi szemlélettel határozta meg a szocialista irodalom jellegét és irányát. Ez az álláspont tükröződik SZABOLCSI Miklós alábbi

megfogalmazásában is: a szocialista irodalom fogalmával „nem egyetlen stílus-irányt, nem egyazon jellegű kifejezési formákon épülő irányzatot jelölünk . . . , hanem azonos osztályérdekeket hordozó, azonos szemléletet, világnézetet kifejező művek összességét.”

E kötetben közreadott húsz tanulmány ennek a feladatnak a megoldását vállalta. Bár a bevezető jelzi, hogy még sok kérdés megoldásra vár, az összegezés pedig a továbbiak során fog elkövetkezni, és a tanulmányok más-más eszközökkel törnek a kitűzött cél felé, mégis már ez a kötet is jelentős eredményeket hozott. A tanulmányok jellegüknekél fogva három csoportba sorolhatók. Egy részük írói portrékat ad, másrészüket irodalmi-politikai mozgalmakat elemez, a harmadik csoport a kibontakozó szocialista irodalom fórumait, a folyóiratokat mutatja be.

E helyütt a harmadikként említett sajtótörténeti tanulmányokkal kívánok részletesebben foglalkozni, a kötetből kibontakozó összkép azonban megköveteli, hogy a többi tanulmányok számbavételét is köteleességének érezze a recenzens. Tudniillik a fentiekben jelzett elhatárolás a tanulmányokon belül nem lehet annyira éles, a problémák — a marxista kutatás természetéből következően — átszappannak a műfaji jellegeken. Az írói portrék között KIRÁLY István KOMJÁT Aladár költői pályaképeit rajzolja meg az aktivista költőtől a szocialista realizmus esztétikáit valló művészig. Az 1910-es években pályáját kezdő GÁBOR Andorról szinte kismonográfia terjedelmű tanulmányában DIÓSZEGI András nyújt sokrétű elemzést. VARGA József irodalmi és publicisztikai cikkei alapján BÖLÖNI György fejlődéséről írt esszé. JÓZSEF Attilával két tanulmány is foglalkozik: SZABOLCSI Miklós a fennmaradt dokumentumok alapján JÓZSEF Attilának az 1918—1919-es forradalmak alatti napjait rekonstruálja, TAMÁS Attila az érett költő verseinek elemzésével körvonalazza költői világképét. SALYÁMOSY Miklós két emigráns írónak, GYETVAI Jánosnak és LÉKAI Jánosnak berlini emigrációja alatt, német nyelven megjelent és eddig jóformán csak hírből ismert műveit mutatja be. PÁNDI Pál a mártírhalált halt LUKÁCS László költői pályáját idézi fel. RÉVAI József kritikai és irodalompolitikai tevékenységének vázlatos bemutatására vállalkozott BODNÁR György. E csoporthoz csatlakozik VAJDA György Johannes R. BECHER költészetének magyarországi megismerését mérlegre helyező tanulmánya.

A felsorolt tanulmányok mindegyike foglalkozik a szocialista irodalom kialakulásának elvi problémáival, hiszen a

bemutatott alkotók életműve szervesen összeforrott a magyar szocialista irodalom történetével. Négy további tanulmány azonban már az irodalmi-világnézeti csoportosulások történetével foglalkozik. JÓZSEF Farkas a KASSÁK-féle aktivista kör és a belőle kiváló forradalmi szocialista írócsoport (KOMJÁT Aladár és társai) útjainak szétválását mutatja be, felidézve azokat az esztétikai, világnézeti vitákat, amelyek a kiválást követték, és amelyek az 1919-i proletárdiktatúra idején a teljes szakításhoz vezettek. A szocialista tömegkultúra elvi teendőinek felvetődését vizsgálja OSVÁTH Béla a Tanácsköztársaság színházpolitikájáról szóló tanulmánya. A csehszlovákiai Sarlós mozgalom történetét írta meg KOVÁCS Endre. A gazdagon dokumentált tanulmány a kezdeti SZABÓ Dezső programtól, a parasztromantikától a munkásosztállyal való találkozásig és a marxizmus megismeréséig megtett utat mutatja meg. A mozgalom társadalmi arculatának jellemzése mellett tagjai irodalmi érdeklődését is körvonalazza, és írótagjai világnézeti átalakulását is bemutatja. KISPRÉTER András az 1930-as évek végének és a negyvenes évek elejének munkásírói által létrehozott — önálló fórum hiányában antológiákban megjelentetett — alkotásait elemzi, bemutatva a rendelkezésre álló dokumentumok alapján az egyes antológiák szervezésének eszközeit és a kötetekkel kapcsolatos irodalmi és politikai visszhangot.

A sajtótörténeti tanulmányok önmagukban is, együttvéve is igen jelentős helyet foglalnak el a kötetben, hiszen a bemutatott folyóiratok mindegyike jelentős szerepet töltött be a szocialista irodalom kibontakozásának elősegítésében. A kronologikus sort KABOS Ernő *A Népszava Olvasótára 1917—1918-ban* című tanulmánya nyitja meg. A *Népszava* mellékletként megjelenő *Olvasótár* mindössze 39 alkalommal látott napvilágot, szervezése és létrehozása RÉVÉSZ Béla nevéhez fűződik. KABOS felvázolja a szociáldemokrata mozgalom kulturális problémákban való állásfoglalását, illetőleg a pártban belüli nézeteltéréseket. A tanulmány középpontjába az *Olvasótár* szépirodalmi anyagának felsorakoztatását helyezi. A szerző bemutatja ugyan azt az elméleti bizonytalanságot, amely az anyagkiválasztásban megmutatkozott, mégis kár, hogy vizsgálatait nem terjeszti ki az irodalomkritikai ismeretterjesztő cikkekre is, mert ezek vállalása még határozottabbá tette volna a kialakult képet. A következő tanulmányok már a proletárforradalom leverése utáni organumokat elemzik. SZABÓ György a KOMJÁT Aladár szerkesztésében Bécsben, ill. Berlinben megjelenő *Egységet*

elemzi. Vizsgálódásai a folyóirat elméleti platformjának kibontakozására irányulnak. Ennek érdekében mutatja be KASSÁK lapjainak az irodalom szerepéről hirdetett nézeteit, mert az *Egység* az ezekkel való vitában alakítja ki az avantgardtól elforduló, a proletkult sajátos alkalmazásán át a realizmust, a nyílt pártosság vállalását hirdető szocialista elveket. SZABÓ György a nézetek kifejeződését kíséri figyelemmel, a lap irodalmi és általános szerkesztési problémáira kevesebb figyelmet fordít. ERKI Edit *A 100%* című tanulmánya a legális, illetőleg féllegális körülmények között megjelenő hazai kommunista folyóiratot mutatja be. Széleskörűen sorakoztatja fel az illegálitásban levő pártnak a különböző kulturális mozgalmakban megnyilvánuló szervezői tevékenységét, így többek között a 100% kórus eredményeit, majd az 1927 augusztusában meginduló folyóirat gondos elemzését nyújtja. A tanulmányíró figyelme kiterjed szervezési kérdésekre, bemutatja a külföldi kapcsolatokat, a lap írótáborát (számos álnevet sikerül feloldania), és ami igen lényeges: sikerül részletesen elemeznie a lap célkitűzéseit és azokat az elért eredményekkel szembe-ismertetnie. *A Monde magyar könyvei* címmel NAGY Péter az Henri BARBUSSE szerkesztésében megjelenő *Le Monde* című folyóirat kiadóvállalatának BÖLÖNI György, ARANYOSSY Pál gondozásában és KÁROLYI Mihály anyagi áldozatvállalásával 1930-ban megindított kiadványsorozat négy kötetének történetét és sajtóviszhangját mutatja be. E sorozatnak jelentős szerepe volt olyan művek megjelentetésében, amelyeket a Horthy-Magyarországon nem lehetett nyilvánosságra hozni. E tanulmány érdekes adatai arra figyelmeztetnek, hogy a baloldali és kommunista kiadványsorozatoknak mint szervezeti egységének a vizsgálata tanulságos és jelentős eredményekhez vezethet. CSANDA Sándor *Az Út küzdelme a csehszlovákiai szocialista magyar irodalomért* című cikkében az 1931-től 1936-ig megjelenő kultúrpolitikai folyóiratot elemzi. Feltárja keletkezési körülményeit, körvonalazza azt a szerepet, amelyet a Csehszlovákiai Kommunista Párt a cseh, illetve a szlovák nyelvű testvér-folyóiratok mellett *Az Útnak* szánt. A szerző portrészertő képet ad a folyóirat szerkesztőjéről, FÁBRY Zoltánról és egyik fő szervezőjéről, BALOGH Edgárról. Jellemzi a lap írógárdáját, bemutatja rovatbeosztását, szerkesztési elveit és a proletár olvasók megszólaltatására irányuló törekvéseit. Természetesen eközben főcélja megoldására törekszik: a szocialista kultúra terjesztésében elért eredményeket, illetőleg módszereket jellemzi. A tanulmány gaz-

dag forrásanyagra épül, a nyomtatásban megjelent adatok mellett a fennmaradt levelezés-anyagot is értékesíti. *Adalékok a Korunk történetéhez* címmel TÓTH Sándor közöl részletet egy készülő nagyobb tanulmányból. A folyóirat utolsó (1936–1940) periódusának szerkesztői gondjait mutatja be. A feltalálható levelezés-anyag alapján rajzol képet a marxista folyóirat anyagi gondjairól, az egyre nehezebb körülmények között dolgozó GAAL Gábor szerkesztő módszeréről, igényességéről. A két utóbb említett tanulmány módszertani szempontból új lehetőségekre figyelmeztet a sajtótörténész: az egykorú, személyes levelezés-anyag sikerrel hozzájárulhat a szerkesztőségi műhelymunka atmoszférájának felelevenítéséhez. ILLÉS László *Az Új Hang kritikai munkássága* című tanulmánya az 1938 januárjától 1941 júniusáig Moszkvában megjelenő folyóirat sokoldalú irodalmi, politikai vitáit és állásfoglalásait elemzi. E tevékenység bemutatásakor részben feldolgozott formában, részben bibliográfiai felsorolásban részletesen jelzi a vitapartnerek állásfoglalásait is. *Az Új Hang* tevékenységének másik irányát dolgozta fel a szerző egyik korábbi *Az Új Hang és a magyar-szovjet irodalmi kapcsolatok* című tanulmányában, e két írásban a folyóirat szinte teljes feldolgozását kapjuk.

A tanulmánykötet gazdag és szerteágazó anyagát két bibliográfiai összeállítás zárja: MAGYAR István műfajonkénti és kronologikus sorrendbe szerkesztve adja közre *Bálint György újságtörő és kritikus munkássága* című, közel 1200 tételt tartalmazó bibliográfiáját. E gazdag és nagyrészt eddig ismeretlen anyag a két világháború közötti korszak kutatója számára számos meglepetést tartogat. BOTKA Ferencnek *A magyar szocialista irodalom. Válogatott bibliográfia 1957–1960* címmel megjelentett összeállítása pedig az éves bibliográfiák késedelmes megjelentése miatt hézagpótló szerepet tölt be a kutatás folyamatosságának elősegítésében.

REJTŐ ISTVÁN

Magyarok és a Risorgimento. ÁCS Tivadár: *A magyar légionisták életrajzgyűjteménye.* — GÁTINÉ PÁSZTOR Mária: *A Risorgimento magyar bibliográfiája.* [Kiad. a] Magyar Risorgimento Emlékbizottság [és a] Hazafias Népfront. Bp. 1961. 207 l. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Tanulmányok. U. S. 12. 35.)

A Risorgimento-émlékév alkalmából megjelent munka bibliográfiai része az olasz nép függetlenségi mozgalmával kapcsolatos magyar és magyar vonatkozású

irodalmat kívánja számba venni. A folyóirat- és újságcikkekre is kiterjedő anyagot a bibliográfia összeállítója, a könnyebb áttekinthetőség céljából, tíz csoportra tagolta. (1. Az egész korszakra vonatkozó, összefoglaló művek; 2. Magyar—olasz kapcsolatok 1848—1849-ben; 3. 1850—1858. A magyar emigráció tagjainak kapcsolata MAZZINIVEL, tevékenységük a krimi háború idején; 4. 1859: francia—osztrák háború; 5. CAVOUR és a magyarok (1859—1861); 6. Giuseppe GARIBALDI; 7. Az olaszthoni magyar légió; 8. Az 1866. évi háború; 9. A magyar légió Olaszországban; 10. Tanulmányok, naplók a Risorgimento-korabeli Olaszországról.) Az egyes csoportok élén rövid, átfogó ismertetések, a címleírások jelentős hányadánál pedig néhol tartalmi, néhol kritikai megjegyzések adnak útbaigazítást.

GÁTINÉ PÁSZTOR Mária gondos és igen hasznos munkát végzett a Risorgimento magyar irodalmának összeállításával, bibliográfiája nélkülözhetetlen segédeszköz lesz a további kutatások során. A kisebb szépséghibák, mint az írásjelek nem egészen következetes alkalmazása a címleírásokban vagy a mutató kisebb hiányosságai, nem mennek a használhatóság rovására. Tartalmilag itt két hiányt szeretnénk pótolni csupán, azt is azért, mert egy magyar vonatkozásokban bővelkedő, gazdagon dokumentált monográfiáról¹ és egy újkeletű elvi jelentőségű tanulmányról² van szó.

A kötet egészét tekintve, a kiadóra hárult volna a feladat, hogy összhangba hozza az életrajgyűjteményhez csatolt tételszámozott, de nem bibliográfiai igényű irodalomjegyzéket a Risorgimento magyar bibliográfiájával. A bibliográfia tételszámozása esetén az irodalomjegyzék párhuzamos címleírásai nélkülözhetők lettek volna. Ha erre nem volt mód, legalább a bibliográfiában szereplő címleírási formát kellett volna átvenni az irodalomjegyzékbe is.

HERNÁDY FERENC

1 AGRATI, Carlo: *Da Palermo al Voltorno*. Milano, 1937, Mondadori. 535 l.

2 HANÁK Péter: *Rapporti storici italo-ungheresi verso la metà del secolo XIX*. [Bp.] 1955, Akad. Kiadó. 211-234. 1. (Klny. az Études des Délégues Hongrois au Xe Congrès International des Sciences Historiques-ból.)

Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. Bp. 1962, OMK. 450 l.

A szakirodalmi dokumentáció gyakorlata és elmélete az elmúlt évtizedekben

világszerte olyan fejlődésen ment át, amelynek eredményeként az eredetileg csak lazán összefüggő elemekből — mint azt több szakíró is megállapítja — hovatovább egy önálló ismeretág kontúrjai kezdenek kibontakozni. Az igen gazdag, de főleg rész kérdéseket ismertető szakirodalom ellenére sem készült el eddig ennek a most kibontakozó ismeretágnak a sikerült szintézise.

Az ismeretkör korabeli egészét foglalta magában P. OTLET 1934-ben megjelent műve, amelyben a szerző a dokumentáció távlatokat kutató megalapozását adta. Közel másfél évtized múlva, 1948-ban az angol S. C. BRADFORD vállalkozott átfogóbb jellegű szakkönyv kiadására. Őt követte a holland TH. P. LOOSJES, aki a szakkönyvtáros szemszögéből vizsgálta a tudományos tájékoztatás rendszerét és a csehszlovák J. TOMAN, aki a dokumentációs munka gyakorlati teendőit foglalta össze. POLZOVICS műve kéziratának lezárása után jelent meg a román A. AVRAMESCU és V. CÂNDEA társszerzők könyve, amely a szakirodalmi dokumentáció elméletének és legújabb gyakorlatának összefoglalására törekszik.

POLZOVICS munkája a dokumentációs szakirodalom terén kétségtelenül nagy eredmény, s jelentősége túlnő a hazai kereteken.

A szerző nagy igényességgel kívánta a bonyolult téma korszerű, jellemző szintézisét nyújtani. A feladat, amelyre vállalkozott, nagyobb annál, semhogy egyetlen művel megvalósítható lenne, ezért munkáját a cél eléréséhez adaléknak vagy ahogy szerényen megjelöli „inkább kísérletnek” szánta.

A szerző könyvének csak gyakorlati részében szűkítette le vizsgálódási körét a dokumentáció legjelentékenyebb szakterületére: a műszaki és természettudományok dokumentációs szolgálatának körére. A mű egész alapvetésében, történeti és szervezeti vonatkozásaiban azonban a dokumentáció egyetemes megvalósulását tartja szem előtt, s így a cím megjelölésén túl lényegesen többet nyújt.

POLZOVICS könyve nyilvánvalóan sok vitára ad majd okot és nem is indokolatlanul. A viták egyrészt a kérdés lényegéből, másrészt a szerző egyéni véleményeiből adódnak. A könyv egyes tételei azért vitathatók, mert a dokumentációs munka számos alapfogalma és rész kérdése ma még nem egyértelműen tisztázott. Ez olyan ténykérdés, amely a szerzőt az elé a nehéz feladat elé állította, hogy a megnyugtatóan nem rendezett részproblémákat elemző módszerekkel tárgyalja. Vannak azonban a dokumentációnak olyan részei is, ame-

lyek ismertetésekor elemző módszerre nincs szükség az adott kérdés konkrét kimunkáltsága miatt. Ilyen esetekben a szerző beírta a tankönyvszerű leíró módszerrel. Nyilvánvaló, hogy a kötet szerkezeti rendjében, belső felépítésében éppen ezért bizonyos kettősség észlelhető, s egyes fejezetek feldolgozásában egyenetlenségek mutatkoznak.

A mű szerkezetileg négy részre tagozódik. Az I. rész az elméleti kérdések alapvetését nyújtja. E rész egyik érdekessége a 7. fejezet, amely a dokumentáció irodalmát ismerteti. Jó és hiteles összefoglalás.

Ebben a fejezetben foglalta össze a szerző a dokumentációs tevékenység mint ismeretkör alapjait. Felveti a kérdést, hogy a dokumentáció vajon eljutott-e már egy tudomány szak küszöbére. Szerinte ugyanaz a kérdés áll bizonyos vonatkozásban a vizsgálódás előterében, mint ami a rokon könyvtártudományi szakterület körében már néhány évtizede felmerült, nevezetesen, hogy beszélhetünk-e már könyvtártudományról vagy sem. Polzovics kapcsolatba hozza ugyan a dokumentációs tevékenységet (mint tudományt) a „könyvtártudománnyal”, de a laza célzás után kifejti sajátos véleményét is. Eszerint a dokumentáció természeténél fogva különbözik a könyvtári tevékenységtől, ezért ismeretkörének tudományos minőségét ettől függetlenül kell megvizsgálni. Nyilvánvaló — véleményünk szerint —, hogy ilyen éles elkülönítés könyvtári és dokumentációs tevékenység között — függetlenül tudományos minőségüktől — nehezen fogadható el.

A vitára leginkább okot adó kérdéseket a szerző könyvének 5. fejezetében — *Dokumentáció és könyvtári tájékoztatás* — fejti ki. Ennek az okfejtésnek az lényege, hogy a szakirodalom tartalmi mélységeinek feltárására s érdemi feldolgozására jó hatásokkal csak a dokumentációs intézmények alkalmasak szakmailag magasan képzett munkatársaikkal. A könyvtárak állománygyarapító, gondozó, megóvó és feltáró munkájuk során statikus jellegük-nél fogva hagyományos szemléletet képviselnek a dokumentáció aktív, gyors, sokszor kiadói és üzleti szemléletével szemben.

E felfogással azért nem tudunk egyetérteni, mert a szerző véleményünk szerint a dokumentációs tevékenységet eleve *eszményíti*. Úgy tünteti fel, mintha minden dokumentációs munkaterület világszerte a legtökéletesebb, kifizonomult sajátos szervezetszabványban, a legaktívabb módon és tudományosan felsőfokon képzett szakemberekkel a legmélyebb és legmagasabb szintű érdemi szolgáltatásokat nyújtaná. A dokumentáció fejlődése azonban világ-

szerte korántsem egységes, a valóság az eszményi ábrázolástól nagyon is eltér. Fejlett dokumentációval rendelkező országok egymás közt és önmagukban is vitakoznak elvek és gyakorlat kérdéseim. Természetesen a könyvtárügy is heterogén, nyilvánvaló azonban, hogy a könyvtárügy terén ma már más a helyzet, mint ahogy azt a szerző ábrázolja. Szerinte a könyvtár, egyszerű referenzszolgálatával, szerény, eseti igényeket kielégítő bibliográfiák készítésével, állományi jegyzékeivel, a dokumentációs munkát időnként megközelítő irodalomkutatásaival teljesíti kulturális-tájékoztató feladatát. A valóságban azonban ezen a téren ma már más a helyzet mind a szolgáltatások szintjét, mind pedig terjedelmét illetően.

A korszerű könyvtár már távolról sem az az álmatag, statikus művelődési intézmény, amely akkor volt, amikor a múlt században a dokumentáció kilépett belőle. A korszerű tudományos könyvtárban az épület hármass tagoltságából is adódó műszázadbéli merevség ma már feloldódott, s egyre inkább feloldódóban van. A tudományos szakkönyvtárak szakosított olvasótermeiben ma már ugyanolyan művelt és tudományosan képzett szakemberek is működnek s tudományos értékű tájékoztatást adnak szóban és írásban, mint a dokumentációs intézményekben. Ma már a könyvtár sem csak a saját anyagát közvetíti az olvasónak, a hozzá fordulónak. Arról sincs ma már szó, hogy a könyvtár feltáró munkája csak a könyvanyagra korlátozódna. A könyvtár is foglalkozik a szakirodalom érdemi feltárásával. A határok elmosódtak, s egyre inkább el fognak mosódní. Szó sincs róla ma már, hogy a korszerű tudományos könyvtár csak tároló hely. A könyvtár a „custos” szerepéből kilépett, *tartály helyett forrássá* alakult, s ez a fejlődés világszerte egyre határozottabb alakot ölt. Éppen e fejlődés jegyében alakult ki a világ sok és számottevő területén az a — véleményünk szerint helyes — felfogás, amely a könyvtári és dokumentációs tevékenységnek azonos és egységes szemléletét képviseli. Mindez természetesen nem zárja ki azt, hogy ne alakulnának ki ott, ahol erre szükség van, a könyvtári munkától sok tekintetben elvonatkoztatott vagy teljesen függetlenített, „tisztaprofilú” dokumentációs intézmények, szervek, központok stb. nagyszerű, gyors, hiteles szolgáltatásokkal. A magunk részéről azonban nem tudunk egyetérteni azzal a megállapítással, hogy a könyvtári és dokumentációs tájékoztatás „mind tárgyában, mind módszereiben annyira eltér, hogy egyiket sem lehet a másik megnyilvánulásának tekin-

teni, s ezért mindkettőt sajátos tájékoztató tevékenységnek kell minősíteni." (61. l.)

Úgy véljük tehát, hogy a dokumentáció nem egy sajátos feladat, hanem olyan tevékenység, amely a korszerűen értelmezett, hasonló jellegű tudományos könyvtári tevékenységgel alapszabványban egyezik, ha azzal részleteiben minden tekintetben nem is azonos. Más szóval, ha a dokumentáció a könyvtári tájékoztató munkának nem is „egyik szektora”, annak célszerűségi szempontból egyes esetekben önállóított vagy önállóítható végrehajtási formája.

Tudjuk jól, hogy a fejlődés világszerte sok egyenetlenséget mutat ezen a téren, hazai vonatkozásban sem egységes. Bizonyosnak vehetjük azonban, hogy a könyvtári munka egyre fokozódó elmélyülése, szakmai részterületek felé tudományos igényességgel hajló törekvései a korábbi „statikus” könyvtári szemléletet olyan aktivitással telíti, amely a könyvtári feltáró és tájékoztató munka s a dokumentációs munka közötti vélt éles különbségeket végül is elmosza. A kétféle munka szükségzerű egymásra utaltságában kell megkeresni a fejlődés nem egymásnak ellentmondó, hanem egymást kiegészítő, egymást támogató, harmónikus útjait. Úgy véljük, hogy Polzovics gazdag tartalmú munkája nagyon is alkalmas lesz arra, hogy vitákat serkentsen, s ezáltal értékesen vigye előre hazánkban e kérdés korszerű kialakulását.

Polzovics művének II. része történeti áttekintés, dióhéjban számos érdekes új adattal. A könyv III. része a dokumentáció szervezeti formáit, a nemzetközi s a nemzeti szervezeteket ismerteti. A szerző külön tárgyalja a szocialista s külön a kapitalista országok dokumentációs kérdéseit. Jó áttekintést ad arra vonatkozólag, hogy az egyes országokban milyen elvek szerint rendezték a dokumentáció ügyét. Ez a rész eredeti módszerekkel, teljesen úttörő jelleggel vizsgálja a dokumentáció helyzetét, szervezetét s problémáit az egyes országokban azzal a törekvéssel, hogy a jellegzetes alapelvek jussanak maradéktalanul kifejezésre.

A IV. rész, amely terjedelemben az egész mű mintegy 55%-a, a dokumentáció működését öleli fel, tehát útbaigazítást kíván nyújtani a gyakorlati munkában. E IV. rész hét fejezete foglalja magában a dokumentáció forrásaira, a forrásanyag feldolgozására, a feldolgozott anyag osztályozására és rendszerezett tárolására, valamint közreadására vonatkozó ismereteket. Bemutatja az új típusú dokumentációs szolgáltatásokat, a visszakereső dokumentációs tájékoztatást (információ), a

dokumentációs szakfordítás szervezeti formáit és módszereit, valamint a fordításnyilvántartás szervezetét és fontosságát.

A könyvnek ez a IV., súlyponti része könyvtári és (könyvtáron kívüli) dokumentációs szakemberek számára igen sok értékes anyagot tartalmaz.

A felhasznált szakirodalomra való utalás az egyes lapok alján, jegyzetekben szerepel. A szakirodalom rendkívüli bősége miatt nem közli a szerző az egyes fejezeteket érintő irodalom teljes összeállítását. Erre annál kevésbé van szükség, hiszen Otto FRANK három évenként teszi közzé a dokumentáció legújabb szakirodalmát.

A vaskos kötetet forgatva szemünkbe ötlik a mű néhány tárgyi hiányossága. Nines kidolgozva sokoldalúan a dokumentációs anyag osztályozásának kérdése, a szerző az ETO ismertetése mellett csak a tárgyszavas osztályozás kifejlesztését adja. Csak függelékben foglalkozik a mű nem a szerző, hanem BALÁZS Sándor tollából a dokumentációs tájékoztatás gépesítésével és a technikai szolgáltatások kérdésével, talán azért, mert a gépesítés még nagyon is nyitott kérdés. Nem egy országban, ahol eddig komoly kísérletek folytak, mint pl. Hollandiában a kísérletek megtorpantak. Az új út, lehet, hogy csak évek múlva alakul ki. Hiányzik a kötetből a dokumentáció és a szerzői jog ma még ugyan nyitott, de mindenképpen érdeklődésre számotartó kérdésének ismertetése. Hiába keressük a vállalati dokumentációkérdéseivel foglalkozó fejezetet, a könyv túlnyomórészt a nagy intézmények munkájáról szól, a vállalati dokumentációra vonatkozó egyes megállapítások és utalások a könyvben szétszórtan találhatók. E hiányosságon csak részben segít a tárgy- és névmutató.

A mű sikerült technikai előállításáért dícséret illeti az OMK házi sokszorosítóját és kötetzetét.

Összegezve az elmondottakat úgy véljük, olyan művel gazdagodott a hazai és a nemzetközi dokumentációs és könyvtári szakirodalom, amelyre — egyes vitatható tételei ellenére is — büszkék lehetünk.

TOMBOR TIBOR

Új orvostudományi bibliográfiánk.

Századunk eleje óta több kísérlet történt a magyar orvosi irodalom módszeres feltárására mind összefoglaló¹, mind szak-

¹ Győry Tibor: *Magyarország orvosi bibliográfiája 1472—1899*. Bp. 1900; *Új: A magyar orvosi irodalom*. 1—6. évf. 1904—1909. Bp. 1905—1910.

ágazati bibliográfiák² formájában, ezek azonban többnyire egyéni kezdeményezések voltak, amelyek folytatására nem került sor, vagy ha igen, hamarosan abba maradtak.

Alapvető fordulatot jelentett ezen a téren az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ gondozásában megindított kurrens kiadvány, az 1957 óta megjelenő *Magyar Orvosi Bibliográfia*. Ezt követően csakhamar hozzákezdtek a retrospektív feltáráshoz is, és az elmúlt két esztendőben nem kevesebb mint *hét* tekintélyes kötettel bővült a magyar orvostudomány könyvészete. Közülük hat különböző orvosi szakok irodalmát öleli fel,³ ezek mindegyikére jellemző a könyveken kívül a folyóiratcikkeket, gyűjteményes munkák részeit, tanulmányúti, kongresszusi beszámolókat, a magyar szerzők külföldön megjelent közleményeit, a népszerű, ismeretterjesztő műveket és a határterületek anyagát is. Közös vonásuk továbbá, hogy egy-egy közleményt, ha tartalma úgy kívánja, több szakcsoportban is szerepeltetnek. A hetedik — a megjelenés időrendjében első —

kötet⁴ csak a Magyarországon megjelent önálló műveket tartalmazza szakra, terjedelemre és a sokszorosítás módjára való tekintet nélkül (de a különlenyomatok kivételével).

A bibliográfiai értékének megítéléséhez feltétlenül választ kell adnunk két kérdésre. Az első kérdés az, szükség van-e ilyen bibliográfiákra? Minthogy a természettudományok esetében közismerten a nemzetközi szakbibliográfiák a vezető szerep, indokolt-e egyáltalán pusztán magyar anyagot tartalmazó orvosi bibliográfiák készítése? A kérdésre igennel kell válaszolnunk, hiszen ezek a retrospektív összeállítások nemzeti tudománytörténeti és bibliográfiai értékükön kívül igen jelentős segítséget nyújtanak a korlátozott nyelvtudással rendelkezőknek, az egyetemi hallgatóknak, a kezdő kutatóknak; másrészt a magyar szakirodalom ismerete különösen értékes a hazai tudományos kutatás helyzetének, eredményeinek, illetve hiányosságainak felmérése szempontjából is.⁵

A másik felvetődő kérdés a szakágazati bibliográfiák, a valamennyi szak könyvanyagát összefoglalóan feltáró kötet és a kurrens orvosi bibliográfia felesleges ismétléseivel, „átfedéseivel” kapcsolatos.⁶ Az ismétlések ténye nyilvánvaló. Az 1945 és 1956 között megjelent és a *Magyar orvosi könyvek*...-ben szereplő művek címei megismétlődnek a szakágazati bibliográfiákban. A kurrens orvosi bibliográfia 1957 óta közli a könyveket és cikkeket egyaránt, a szak-kötetekben tehát ezek már másodszor kerülnek leírásra. További átfedésekre vezet a szakágazati bibliográfiai határterületi anyagközlése. Akarva-akaratlan felvetődik a kérdés: nem lett volna helyesebb megoldás 1956-ig a könyvek és cikkek együttes közreadása egyetlen összefüggő jól kidolgozott szakrendszerben? Az 1957 — a kurrens bibliográfia megindítása — utáni anyagról pedig öt vagy tízeves kumulációk kibocsátása ugyancsak az egész irodalomról? Ez — helyes utalási rendszer kidolgozása, a kurrens bibliográfia mostani szakrendszerének a szükséghez mért finomítása után — megvalósítható lenne és az ismétléseket kiküszöbölné. Mégsem tartjuk célszerűnek, bár csak egyetlen, de igen nyo-

² MAGYARY-KOSSA Gyula: *Magyar állatorvosi könyvészet 1472—1904*. Bp. 1904; TEMESVÁRY Rezső: *Magyar gynaekológiai bibliographia és repertorium 1900-ig*. Bp. 1904; DONOGÁNY Zakariás — LIPSCHER Sándor: *Magyar orr- és gégegyógyászati bibliográfia és repertorium 1903-ig*. Bp. 1906; KELEMEN György: *Magyar fül-orr-gégészeti bibliographia 1801—1924*. Pécs, 1926; HINTS Elek: *A magyar nőgyógyászati irodalom 1925-ig*. (litográfia); KERTÉSZ János: *A magyar közegészségügy bibliográfiája*. Bp. 1939; NOVÁK Ernő: *A magyar sebészirodalom bibliográfiája*. Bp. 1939; PREISICH Kornél: *A magyar gyermekgyógyászati irodalom száz éve*. Bp. 1950; HUSZÁR György: *Magyar fogászati bibliográfia*. Bp. 1955; ZNAKOVSKY Emma: *Közegészségügyi bibliográfia 1945—1954*. Bp. 1959.

³ DÖRNYEI Sándor: *Magyar orvostörténeti bibliográfia (1945—1960)*. Bp. 1961. VI, 275 l.; BÓKAY János: *Magyar szülészeti nőgyógyászati bibliográfia 1926—1944*. Bp. 1961. X, 504 l.; GOSZLETH Tibor: *Magyar szülészeti-nőgyógyászati bibliográfia (1945—1960)*. Bp. 1961. IV, 472 l.; DURAY Aladár—RÓZSA Imre: *Magyar fül-orr-gégészeti bibliográfia (1945—1960)*. Bp. 1961. 221 l.; VÁRI István — BETKÓ János: *A magyar szemészet bibliográfiája (1945—1960)*. Bp. 1961. 264 l.; VÁLYI Edit: *Magyar stomatológiai bibliográfia (1945—1960)*. Bp. 1961. IV, 568 l.

⁴ DÁVID József—DEÁK Imre—DÖRNYEI Sándor: *Magyar orvosi könyvek bibliográfiája (1945—1956)*. Bp. 1960. III, 402 l.

⁵ GOSZLETH T.: *i. m.* I, 1.

⁶ Utal erre BERECEZKY László is (*A magyar orvosi szakirodalom bibliográfiai feltárása*. A Könyvtáros. 1961. 609—611. l.).

mósnak látszó érv szól ellene. A megfelelő szakágazati kötetet, ill. köteteket az illető tárgy iránt érdeklődő kutatók, szakorvosok a korlátozott példányszám (300) ellenére is megszerezhetik maguknak. A teljes orvostudományi irodalmat felölelő kumulációs kötetek megjelentetésére esetében jelentősen növelni kellene a példányszámot, ugyanakkor ezek beszerzése hatalmas felesleges ballaszthoz juttatná azt, akit az orvostudománynak csak egyik-másik ága érdekel. Ez feltétlenül nagyobb anyagpazarlást és költségtöbbletet eredményezne, mint a jelenlegi módszer alkalmazása során előadódó ismétlések, a határterületi anyag közlését is tekintetbe véve.

Befejezésül néhány szót az egyes kötetek anyagának elrendezéséről. Egyetértünk azzal, hogy a különböző ágak — természetükből következően — egyedi csoportosítást kívánnak, és úgy véljük, az egységes orvosi szakrendszer kialakítása nem a szakágazati bibliográfiák feladata. Igaz azonban az is, hogy a különböző kötetekben egyaránt előforduló azonos szakcsoportok elhelyezése, sorrendje fokozottabb egyöntetűséget kívánna. Csak néhány példát említnék meg: A történeti művek egyes kötetekben a szakcsoportok elején található (a két szülészeti bibliográfiában), némelyikben a második helyre (stomatológia, fül-orr-gégészet), vagy még hátrább kerülnek (szemészet), ha nem szorulnak egyenesen a kötet legvégére (*Magyar orvosi könyvek*...). Az általános tartalmú közlemények, tanulmányúti beszámolók stb. egyes kötetekben egészen elől kaptak helyet (szülészet), másutt csak jóval később következnek (*Magyar orvosi könyvek*..., stomatológia, fül-orr-gégészet, szemészet, orvostörténet). Hasonló ingadozást mutat az életrajzi anyag, a bibliográfiai művek, a tankönyvek és kézikönyvek, az oktatási kérdésekkel foglalkozó anyag, a népszerű közlemények stb. elhelyezése is. A nagy érdeklődéssel várt további kötetekben ezt a mulasztást ki kell — és igen könnyen ki is lehet — javítani.

PÁLVÖLGYI ENDRE

A búzatermesztés magyar szakirodalma. 1950—1960. (Bibliográfia.) Szerk. TORDAYNÉ PÁTER Erzsébet. Bp. 1961, Orsz. Mezőgazd. Kvt. és Dokumentációs Központ. IX, 201 l.

A közrebocsátó intézmény hasznos munkát végez, amikor legfontosabb kultúrnövényeink repropetív hungaricairodalmának összeállítására vállalkozik. Ezúttal — a kukorica és burgonya után — a búzatermesztés szakirodalmával ismerkedhetnek meg az érdeklődők.

A 7.717 tétel elrendezése időrendi. Az önálló művek és folyóiratcikkek mellett — és ez nagy erénye a bibliográfiának — nem feledkeznek meg az évkönyvek, kézikönyvek és gyűjteményes művek idevágó részleteinek analitikus feltárájáról sem. Néhány kéziratot munkát (főleg disszertációkat) is közöl, a lelőhely feltüntetésével.

E kitartó nyomozást nem lett volna azonban célszerű napjainkig folytatni: 1900-zal a bibliográfia elveti a teljességre való törekvést és válogat. Századunk hatalmasan megnövekedett betűáradatában csak akadályozná a kutatót az újat nem mondó sok alapfokú tankönyv, népszerűsítő (jobbára névtelen) közlemény stb., ezért ezeket kiszűri. A bibliográfia kollektív munka eredménye, ezért magában hordozza szükségszerűen a szubjektív mérlegelés eltérő voltából adódó veszélyeket. (Az Agrártudományi Egyetem nem minden idevonatkozó kiadványa, közleménye került be a bibliográfiába, bár itt szó sem lehet ismeretterjesztő jellegéről.)

A kronologikus elrendezésű címléírásokhoz betűrendes *tárgymutató* készült. Ugyanazt a címléírást több tárgyszónál is megtaláljuk, ha a közlemény tartalma szükségessé teszi.

A feldolgozott időszakos kiadványok jegyzéke 243 címet sorol fel.

A *névmutató* kizárólag a szerzőkre szorítkozik. Az anonim és kriptonim munkákat teljesen mellőzi, s még akkor sem szerepelteti a címrendszónál, ha a szerzőt nem sikerült felderíteni. (Így értelmetlenné válik a címkezdő számjegyek átírása betűkkel a kronologiai részben.) Névváltoztatás esetén csak az új neveket veszi fel a névmutatóba, az eredeti neveket elhanyagolja; pedig kevesen sejtik, hogy UDVAROS, DOHY, VÁGSELLYEI, KEMENESY, NAGYPATAKI valaha a DWORÁK, WALLNER, KEMPTNER, REICHENBACH nevet viselték.

Az említett, és még néhány kisebb formai hiba mellett is kitűnően használható bibliográfiát adott a szakemberek kezébe az ÖMGK.

WALLESHAUSEN GYULA

Südosteuropa-Bibliographie. Band II. 1951—1955. Herausgegeben vom Südost-Institut München. Red. Gertrud KRALLERT-SATTLER. I. Teil. Südosteuropa und größere Teilräume. Jugoslawien, Ungarn. München, 1960, R. Oldenbourg. 360 l.

Az annak idején Fritz VALJAVEC által megindított sorozat (előző kötetének ismertetését ld. *Magy. Könyvszle.* 1959. 1. sz. 135—136. l.) újabb kötete sokkal bővebb anyagot közöl, és úgy látszik, alaposabb

és rendszeresebb gyűjtés alapján. Az általános munkákat közlő első rész, amelyet maga a szerkesztő állított össze, 338 címszót közöl, az ugyancsak általa összeállított második rész, amely a jugoszláv anyagot foglalja magában, 3323 tételt sorol fel, a magyar anyag pedig 2089 címszót vesz igénybe. Ezt az utóbbit KIRÁLY Ferenc állította össze.

A szerkesztők számos folyóiratot dolgoztak fel, nemcsak a kelet-európai országokban megjelenő tudományos folyóiratok anyagát, hanem a nyugati országok sajtóanyagát is, valamint a különböző nemzeti bibliográfiákat és egyéb segédeszközöket. Ennek tulajdonítható, hogy a délkelet-európai országok földrajzára, történetére, mai helyzetére, kultúrájára vonatkozólag elég széles anyagot tudtak ebben a kötetben közreadni. A leírások általában jók, pontosak, ha nem is minden esetben (pl. a jugoszláv anyagban a 819. címszóban „dubrovačkog” a helyes „bugarskog” helyett, vagy a magyarban a 2003. címszó), a nem nyugati nyelveken írt anyaghoz német fordítást is közölnek, amely általában pontos, ha nem is minden esetben (ld. pl. a jugoszláv anyagban a 754., 803., 2920. címszókat stb.) Egyes munkának a fordításait is jelzik, pl. NIEDERLE horvát nyelvű kiadását. Ha egy munka két nyelven jelent meg, mint ahogy ez a magyar tudományos irodalomban ebben a korszakban már gyakori, vagy felveszik mind a két címet (ld. pl. ált. rész 57–58. sz. HARMATTA János tanulmánya), vagy csak az idegen nyelvűt (ld. pl. uo. 69. sz. LÁSZLÓ Gyula tanulmányát csak angolul), vagy az egyik címnél utalnak arra, hogy más nyelven is megjelent, és közlik a lelőhelyet is (pl. magy. 732. sz.). Könyveken és folyóiratcikkeken kívül felvettek idevágó kézíratos disszertációkat is, amelyek német vagy amerikai egyetemeken készültek. Magyarázó jegyzeteket csak a legritkább esetben közölnek, olyankor, ha maga a cím nem ad kellő felvilágosítást. Még így is akad téves annotáció (Jug. 2534. sz.). Egy munka általában csak egy helyen fordul elő, de vannak ez alól kivételek is, bár nem következetesen: az általános rész 270. tételszáma szerepel a jugoszláv anyagban 2599. sz. alatt, az ugyanolyan jellegű 271. tétel már nem szerepel a jugoszláv anyagban.

Ilyesfajta apróbb hibákat még lehetne sorolni, de ennyire széles anyaggyűjtésnél megeshet az ilyenek. Nagyobb kifogásaink vannak a beosztás ellen, ahogy azt már a fentebb idézett ismertetésben is kifejtettük. Mert nemcsak egyoldalú történész-szemlélet mondatja velünk, hogy az itt alkalmazott beosztás (általános művek, terület,

lakosság, történelem és politika, nyelv és irodalom, vallás és egyház, állam és jog, gazdaság és társadalom, szellemi és kulturális élet és néprajz) a maga történeti-lenségével megnehezíti a használatot. (Nem is szólva arról, hogy ez a beosztás mennyire polgári, dehát a müncheni Südstad-Institutól igazán nem kérhetünk számon marxista elvű beosztást). Ezekben a nagy szakaszokon belül a szerkesztők az anyagnak megfelelően még kisebb csoportokat emeltek ki vagy tárgyi szempontból, vagy időrendben, esetleg még ezen belül is egyes kérdéseket kiemelve (pl. a magyar történelemben az 1848-i forradalmat.). Ez az elsősorban tárgyi szempontú beosztás azonban ahhoz vezet, hogy KNEZSA István: *A magyar állami és jogi terminológia eredete* c. tanulmánya nem a nyelvtudományhoz került, pedig van ilyen jócskán a magyar anyagban, hanem az állam és jog kategóriájába (magy. 1411. sz.), vagy pedig HADROVICS László tanulmányai a magyar Trója-regény délszláv kapcsolatairól a magyar anyagban belül helyesen a középkori irodalmi résznél kaptak helyet (magy. 1123–1124. sz.), ellenben a jugoszláv részben, minthogy 1918 előtt külön kezeli a szerb, horvát stb. irodalmat, és délszláv irodalmat csak 1918 után ismer, ugyanez a két tanulmány az 1918 utáni irodalomba került (jug. 2124–2125. sz.). I. TÓTH Zoltánnak az erdélyi parasztfelkelésekkel foglalkozó monográfiája éppenséggel nem 1848–49 történetéhez, hanem az előző korszakhoz való (magy. 843. sz.), RÁDAY Pál iratai (magy. 1688. sz.) talán a Ráday Könyvtárral való asszociáció révén kerültek a tudomány- és oktatástörténeti alfejezetbe. NEMES Dezsőnek a munkásmozgalommal foglalkozó tanulmányai hol a politikában, hol pedig a gazdasági-társadalmi részben szerepelnek. A tárgyi felosztásnak az időrend feletti primátusa vezet azután arra, hogy pl. a jugoszláv részben 2839–2842. sz. alatt egymásután következzenek munkák a mai jugoszláviai szövetségi életről, a levirátus és a sztorátus kérdéséről a szerbeknél és horvátoknál (a koraközépkorban), a rámai (ugyancsak koraközépkori) társadalmi és jogi normákról és a jugoszláviai szakszervezeteknek a szocializmusért vívott harcáról. Ez a történelmi hullámvasút azért kissé idegesíti a használót! Persze, ha egyszer elfogadjuk ezt a beosztási alapelvet, akkor már nem lehet sok kifogásunk a kötet mai beosztása ellen, legfeljebb olyanok, mint a fentebb jelzett eset a RÁDAY-iratokkal. Ugyancsak felvethetjük még a következőt: a jugoszláv anyagban számos olyan tanulmány van, amely egykori magyar területet érint,

vagy más magyar vonatkozása van, így hasznos lett volna ezekre a magyar anyagban belül utalni (pl. 860., 901., 948., 1009.). A kötet amúgy is eléggé ritkán él a számokra való utalás lehetőségével. (Ezzel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy célszelűbb lett volna az egész kötetben keresztül kurrens számozást adni, nem mind a három részt külön számozni, mert így a kötetben belül az utalásban nem léga számot megadni, hanem a részt is meg kell jelölni.)

Az anyaggyűjtés vonatkozásában csak a bizánci alfejezetben van hiányérzetünk. Az, hogy a bogomil mozgalmat feltáró alfejezetből hiányzik pl. D. ANGELOV cikke: *A bogomilok filozófiai nézetei* (Izvesztija na Insztituta za Balgarszka Isztorija, 1951. 3–4. sz. 113–144. l.) vagy B. PRIMOV tanulmánya: *A bogomilok társadalmi- és politikai nézeteinek a kérdéséhez* (Isztoricseszki Pregled, 1955, 11. évf. 1. sz. 32–48. l.), valószínűleg azzal magyarázható, hogy ezek majd a bolgár anyagot közlő 2. félkötetben jelennek meg.

Számos további kisebb következtelenséget sorolhatnánk fel, még a kötet által választott (és szerintünk nem jó) beosztási rendszeren belül is, de nem volna értelme az ilyen hosszas enumerációknak. Befejezésül két alapvető szempontot szeretnénk felvetni az egész kötet értékeléséhez. Az egyik az, hogy a kötet igen részletes bibliográfiát ad a jugoszláv tudományos termésről éppen azokra az évekre, amikor köztudomású okoknál fogva a jugoszláv tudományossággal való kapcsolataink minimálisak voltak. Így ebből a szempontból igen hasznos a mi szakembereink számára. Másrészt olyan korszak mondhatni teljes magyarországi történeti termését öleli fel (kivéve a nem magyar történeti tárgyút, de ez akkoriban még igen kevés), amikor a magyar történet-tudomány (az 1955-ös csztendőt kivéve) nem volt képviselve a nemzetközi történeti bibliográfiában, tehát ezt a hiányt nemzetközi viszonylatban most mégis valamelyest pótolni lehet. És végül — innen tudhatjuk meg azt, hogy mi jelent meg nyugaton Magyarország történetére vonatkozólag ebben az időszakban. Ezeknek a szempontoknak az alapján a kötetet a magyar könyvtárosok és bibliográfusok egyik használható segédkönyvének tekinthetjük.

NIEDERHAUSER EMIL

Historical periodicals. An annotated world list of historical and related serial publications. Ed. Eric H. BOEHM, Lalit ADOLPHUS. Santa Barbara — Munich, 1961, Clio Press. XVIII, 618 l.

Eric H. BOEHM és Lalit ADOLPHUS, az 1953-ban megindított *Historical Abstracts* kiadói, eleget téve a történészek és könyvtárosok kérésének, elkészítették a világ élő történeti folyóiratainak a bibliográfiáját. Munkájuk komoly méretű nemzetközi együttműködés eredménye: összesen 128 országnak kb. 10 ezer folyóiratát gyűjtötték össze, és ennek mintegy felét vették be kötetükbe. Ez természetesen csak úgy sikerülhetett, hogy a gyűjtést egy jól szervezett nemzetközi kollaborációra építették fel, amelyben főleg könyvtárosok, bibliográfusok és történészek vettek részt. Különösen figyelemre méltó, hogy e vállalkozás szocialista és kapitalista országokra egyaránt kiterjedt.

A szerkesztők a kiadvány címében (*Historical periodicals*) szereplő mindkét fogalmat tágabb értelemben fogták fel. A történeti folyóiratok sorába a szakfolyóiratok mellett felvették mindazokat a periodikákat, amelyek ha csak időnként is, de tartalmaznak történeti tárgyú anyagot. A történelemmel és annak segédtudományaival, valamint a helytörténettel foglalkozó folyóiratok mellett figyelmük kiterjedt azokra az általános jellegű lapokra is, amelyek legalább 20%-ban tartalmaznak történeti tárgyú cikkeket. De kibővítették a periodika fogalmát is: a folyóiratokon kívül felvették az évkönyveket és a még ritkábban vagy szabálytalan időközben megjelenő kiadványokat is; kihagyták viszont a bibliográfiákat és az újságokat.

A kötet szerkezete úgy fest, hogy az egyes országok történeti és történelemmel kapcsolatos folyóiratainak a felsorolása országonként történik. Kivételt csak a bibliográfia elején közölt nemzetközi kiadványokkal tettek. A bibliográfia elején egyébként bevezetés, rövidítési jegyzék, a végén pedig mutató található, amely a periodikákat egy betűrendben sorolja fel.

Az egyes folyóiratok bibliográfiai leírásában kétféle módszerrel élnek: a történeti szakfolyóiratokról részletesebb adatokat közölnek, a többieknél azonban megelégednek a legfontosabbak felsorolásával. Az első kategóriában feltüntetik a címet, alcímet (mindkettőt angol nyelvű fordításban is), időszakosságot, valamint az indulás, a legutolsó kötet és a kiadó adatait, majd végül tartalmi jellemzést, esetleges megjegyzéseket és az évi előfizetés árát közlik. A rövidebb leírásban csak a címet, alcímet, időszakosságot, kiadót és az évi előfizetés összegét adják meg.

A kötetben szereplő 128 ország között Magyarország 84 történeti és történeti anyagot is tartalmazó folyóirattal szerepel. Ezeknek gondos összeállítására SZEKERES Margit nevéhez fűződik.

Úgy gondoljuk, hogy e bibliográfia, úgy is, mint egy nemzetközi méretű együttműködés eredménye, de úgy is, mint a történeti kutatásnak és a könyvtári tájékoztatásnak hasznos segédeszköze, értékes szolgálatot tesz majd a nemzetközi tudományos életnek.

KÓKAY GYÖRGY

Frank, Joseph: The beginnings of the english newspaper 1620—1660. Cambridge, Massachusettes, 1961, Harvard University Press. X, 384 l., 8 t.

A szerző — valamikor egy chicagói újság riportere, ma a rochesteri egyetemen az angol irodalom tanára — az angol sajtó korai korszakát a kronológia szigorú egymásutánjában, filológiai alapossggal veszi vizsgálat alá, láthatóan végleges monográfia igényével fellépő művében. A korszak a sajtó egyetemes története szempontjából is döntő jelentőségű, mert Anglia korai hetilapjai más, és a forradalmat megelőző despotikus uralom idején — amikor például majdnem két évtizedig ezek az ún. *Corantos* és *News book*-ok belpolitikával egyáltalán nem foglalkozhattak és rendszerint csak holland forrásuk egyszerű fordításából álltak — viszontagságosabb úton indultak el, mint az európai kontinens legnagyobb részének sajtója. Viszont a polgári forradalom harcai között olyan gyors volt a fejlődés, hogy szinte a hét minden napjára esett egy-egy — hol royalista, hol parlamentpárti — „*Mercurius*” megjelenése. Felvetődik a világon első ízben a polgári sajtószabadság gondolata és — ha hihetünk FRANK gondosan felszínrehozott adatainak — egy bizonyos, eddig nem méltatott kezdeti rovatkozás is kialakul, a más országokban még csak félenken vagy éppen sohasem jelentkező kommentár pedig egyes tehetséges angol szerkesztőknél már a vezércikk alakját ölti fel. Ezek a korai szerkesztők — Marchamont NEDHAM, Gilbert MABBOTT, John DILLINGHAM, Richard COLLINS, Samuel PECKE és mások — FRANKtól kapnak először kidomborodó személyes arculatot, az adatok világánál ismerjük meg elszánt küzdelmeiket egymással és a hatalommal szemben; az adatok nyers őszinteségében az önfeláldozás mellett fellépő nyereségvágyat és a politikai (vagy vallási?) meggyőződés változtatását az írói és szerkesztői tehetség kedvezőbb kamatoztatása kedvéért. Mert a polgári újság legkorábbi jelentkezésében sem az az önzetlen vállalkozás, amelynek szeretné mutatni magát: a 250-től 1.000-ig (de néha 3000-ig is) emelkedő példányszámok (FRANK gondos vizsgálattal fordít figyelmet a számokra) már komoly hasznot hoznak, és a hirdetés

— bár természetesen meg sem közelíti a későbbi tőkés sajtó lehetőségeit — szintén jövedelmet jelent.

FRANK érdeme, mint mondtuk, a szigorú filológiai akribia. Míg eddig az angol sajtó kezdetéről egyfelől csak elvult vagy csak részletekre kiterjedő feldolgozások, másfelől igen alapos és részletes, de a nyers adatokon túl nem menő bibliográfiák álltak rendelkezésre (köztük Folke DAHL példamutatóan pontos feldolgozásai), addig FRANK fő forrásai — amellet, hogy a kérdés tudományos irodalmának teljes ismeretét több mint 10 lapos bibliográfiája tanúsítja — maguk a hírlapok. Valamennyit elolvasta, hacsak hozzájuk férhetett. Az anyag óriási mennyiségét a szintén közel tízlapos apróbetűs index mutatja; a bevezetésben meg is említi, hogy az összesen 8 000-re tehető ismert hírlapszám közül 7 500-nál többet olvasott eredetiben vagy mikrofilmen. A tartalom teljes ismeretében mond véleményt pártállásokról, egymáshoz és a kor eseményeihez való viszonyokról. A kor történelmének és irodalomtörténetének kutatói mint sokáig véglegesnek tekinthető forráskritikai művet is fogják tudni használni FRANK könyvét.

A sajtótörténész azonban hiányolni fogja, hogy az előadásban a tárgy megismerését tekintve legfontosabb szempontok, a kissé túlmerev kronológia miatt, nem bontakoznak ki eléggé. Említettük, hogy például felveti és jól megvilágítja a példányszámok kérdését — csak éppen hogy az erre vonatkozó részt az 57. lapon kell megkeresnünk és ott sincs a fejezetben (melynek címe: *Korai újság*) belül kiemelve. Vagy: szerinte a későbbi angolszás sajtó minden témaja megvan már csírájában a XVIII. századi korai angol hetilapokban: politikai és bűnügyi riport, ún. „szines” cikk, sőt a vezércikk is — éppen csak hogy a műfaji fejlődésre, a rovatok feltételezett kialakulására, csak az egyes lapok tartalmát, egymással folytatott polémiáikat, az események visszaadását kutatva mutat rá, mintegy a sorok között. Pedig legalább a vezércikk (editorial) felbukbanását vagy feltételezett prototípusait (pl. 56., 125—126., 157. stb. lapok) jó lett volna részletesebben, fejlődésükben megvizsgálni, hiszen ha a vezércikk korai példái a XVII. századig nyúlnak vissza, cze az angol sajtótörténetről eddig alkotott képünk is megváltozik, mert ez a politikai cikket nyomaiban először SWIFT *Examiner*-jében, kialakulásában meg éppen csak a XVIII—XIX. század fordulóján keresi.

Szinte primitíven hatnak lépten-nyomon a mai amerikai sajtóval való összehasonlítások.

A befejezésül adott összefoglalásban is feltűntek az ilyen „megállapítások”: „az 1944-ből való napilap nem sokban különbözött az 1644-ből való hetilaptól.” Veszélyezteteti a komolyságot az ilyen hasonlítgatás is: „Walker (a *Perfect Occurrences* c. lap szerkesztője), ha elég hosszú ideig élt volna, eljutott volna a kereszt-rejtvény és a „comic strip” feltalálásáig.” (183. l.) Vagy ez (eredetiben idézzük): „Pecke's semiofficial reports and Smith's editorial breast-beating were remote from the services of the Associated Press and the incisive commentary of a columnist like Walter Lippmann; but given a little time to adjust, Pecke and Smith would probably feel at home in Times Square or on Fleet Street”. (270. l.) Attól tartunk, hogy ezek a kissé erőltetett aktualizálások a nem tudományos érdeklődésű mai átlagolvasónak tett engedmények, — amelyekre pedig az olyan olvasó, aki ezt a nagyszabású könyvet egyáltalán kezébe veszi, bizonyára nem tart igényt. Elfogadhatatlanok véleményünk szerint a fejezeteink is, amelyek ma már szokatlanná vált szemlélettel „gyermekkorra”, „kora ifjúságra”, „fejlődési zavarokra”, „késő ifjúságra”, „érett korra”, „hanyaglás és bukás” szakaszára akarják tagolni az angol sajtó életét, hogy azután meglepetésszerűen a CROMWELL-korszak alatti sajtót illető fejezeteket viszont történelmi terminus („commonwealth” „protectorate”) jellemezze a fejezeteinkben.

Tévedés az a megállapítás, hogy rendkívüli kiadás (Extraordinaire) 1650-ben lett volna először; a párizsi *Gazette* már több mint egy évtizeddel előbb adott ilyeneket.

Mindezek a nagy munka értékéből, módszerességéből, mutatók és függelékek, gazdag jegyzetek által is fokozott használhatóságából semmit sem vonnak le. És konkluziójának megállapításai — London nagy szerepének hangsúlyozása, míg más országokban a sajtó nem vált olyan központosítottá, mint Angliában; az a megállapítás, hogy a „puritán forradalom” sokkal inkább világi volt, mint vallási — helytállóak és teljes mértékben bizonyítottak. Az újságok, a legkorábbi polgári újságok üzleti jellege is, amit ismételtelen tapasztalunk. „A szerkesztők jól tudták: fontosabb kérdés, hogy mennyi a sör ára, mint az, hogy mennyi az üdvösség.” (272. l.)

DEZSÉNYI BÉLA

Mangini, Nicola: Bibliografia goldoniana 1908—1957. Venezia-Roma, 1961, Istituto per la Collaborazione Culturale. 468 l. (Civiltà Veneziana, Saggi 10.)

A legnagyobb élő GOLDONI-kutató, MANGINI professzor hatalmas könyvtárazási munkában gyűjtötte össze a világ minden tájáról az olasz MOLIERE-rel, Carlo GOLDONIVAL foglalkozó könyvek, tanulmányok és cikke adatait. Egyébként az olasz GOLDONI-bibliográfiának szép hagyományai vannak: 1884-ben Milanóban jelent meg az első rendszeres összeállítás: A. G. SPINELLI *Bibliografia goldoniana*-ja, majd Arnaldo DELLA TORRE-nak még több szempontot értékesítő munkája, a *Saggio di una bibliografia delle opere intorno a Carlo Goldoni*-ja 1908-ban Firenzében; ez a gyűjtés az 1793 és 1907 között megjelent anyagot öleli fel. Nicola MANGINI a modern bibliográfia legújabb eredményeit értékesítő művével szervesen illeszkedik DELLA TORRE bibliográfiájához. A könyvészet anyagát három főrésze osztotta: I. a kiadások (teljes, szemelvényes és az egyes műveket tartalmazó), II. a fordítások 29 nemzet, ill. nyelv irodalmából, a többek között bolgár, cseh-szlovák, eszperantó, görög, japán, katalán, kínai, lengyel, lett, orosz, perzsa, román, szerb-horvát és török, végül az olasz betűrendnek megfelelően utolsó helyen a magyar fordításokban megjelent GOLDONI-művek szerepelnek RÉVAY József professzor közvetítésével bekerült adatok alapján. Az egyes nyelveken belül a megjelenés időrendjét követi, míg az egy évben megjelent munkák esetében a fordított címek betűrendjét. A harmadik főrészben *La critica* címmel foglalta össze a tanulmány- és cikkanyagot évenként kiemelve a GOLDONIRA vonatkozó irodalmat. Egy-egy évben belül a szerzők betűrendjében közli a címeket nyelvekre való tekintet nélkül.

A bibliográfia második részében öt magyar adatról ad hírt; ezek a következők: SZINI Gyula *Fogadásné* (1924) (*La Locandiera*) fordítása; *Válogatott vigjátékainak* szép gyűjteménye RÉVAY József és SZABÓ Lőrinc művészi tolmácsolásában 1955-ben *A világirodalom klasszikusainak* szentelt sorozatban (a gyűjteményben hét GOLDONI darab fordítása: a *Két úr szolgája* (*Il servitore di due padroni*), *A kávéház* (*La bottega del caffè*), *Mirandolina* (*La locandiera*), *Bugrisok* (*I rusteghi*), *A chioggiai csetepaté* (*Le baruffe chiozzotte*), *A legyező* (*Il ventaglio*), *A hazug* (*Il bugiardo*)). A hetedik darab Szabó Lőrinc, a többi RÉVAY József fordításában. *A csetepaté* (1957) (*La baruffe chiozzotte*) RÉVAY József fordítása; *Mirandolina* (1957) (*La locandiera*) ugyan-csak RÉVAY fordításában, és végül részleteket közöl a *Nyolc évszázad olasz költésze* (RÓNAI Mihály András fordítása, 1957). A GOLDONIRól szóló irodalmat feltáró harmadik részben hat magyar adat

található: az első MOHÁCSI (a bibliográfiában sajtóhibával Monhacsi) Jenő *La locandiera*-ról szóló cikke a *Budapester Pressében*; szerel még RADÓ Antal, F. O. (feloldhatatlan szigla), MÁRFFY Oszkár, PÁLINKÁS László és végül HERCZEG Gyula egy-egy tanulmánnyal, ill. cikkel. — A bibliográfia függeléke: a négy részből álló appendice, amelyben az I. Opere letterarie, II. Opere musicali, III. Opere teatrali, IV. Film c. fejezetek találhatóak. Végül a 24 adatból álló kiegészítés (aggiunte). A már terjedelmével is imponáló kötetet a rövidítések jegyzéke és a 28 féle szempontot figyelemmel kísérő (pl. név, cím, hely, ország, film, rádió-TV stb.) kitűnően tájékoztató analitikus index zárja.

KOZOCSA SÁNDOR

Tolsztoj Emlékkönyv. Szerk. TÓBIÁS Áron. Bp. 1962, Főv. Szabó Ervin Könyvtár. 503 l., 37 t.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár új utakat kereső bibliográfusai már nem egyszer lepték meg olvasóikat — és valljuk be: könyvtárosainkat is — a könyvpropaganda új fogásaival, az olvasók látókörét tágító ajánló bibliográfiák, ajánló albumok, pályaképpé gazdagodó személyi bibliográfiák változatos módszereivel. Nyilvánvaló a cél, amelyre törekednek: nem az öncélú bibliográfiára, hanem arra, hogy életszagú dokumentumok, levelek, rajzok, illusztrációk, fotók, megkapó vallomások, ritkaságokká lett könyvek, röpiratok másával, de a bibliográfia felhasználásával is segíteni az elmélyedést egy korszak vagy egy nagy alkotó életének regényébe. A bibliográfia ilyenkor alárendelt szereppel kell, hogy béreje, mégis eleven segítőtárrá szegődik, beszédessé válik. A módszereknek ez a vegyítése természetesen munkaigényes, de az eredmény a dokumentumgyűjtemény, emlékkönyv vagy bibliográfia életének évtizedekre való meghosszabbítása.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *Tolsztoj Emlékkönyve* maradandó mű lesz, szinte időtlen. A Lev Nyikolajevics TOLSZTOJ életében elmélyedni akaró olvasó, a holnapé és a holnaputánié sem mehet majd el nélküle. Szerkesztője, TÓBIÁS Áron száznál több külföldi és csaknem ugyanennyi magyar író, elsősorban élőket, de holtakat is, ma még alkotó „nagy öregeket” és mai fiatalokat hívott egybe egy téren és időn át érő megbeszélésre ezzel a két témával: mit kaptak TOLSZTOJTól? nagy alkotásai közül melyiknek köszönhetnek legtöbbit? Akad köztük nem egy megkapó vallomás, ezek tán nem szakadtak volna ki

íróikból soha, ha TOLSZTOJ halálának fél-százados emlékünnepe alkalmából könyvtárosaink nem intézik hozzájuk kérdéseiket: pl. COCTEAU-é, MONTHERLANT-é, Armand LANOUX-é, O'CASEY-é.

Ha valamennyi nem is olyan kegyetlenül őszinte, mint GORKIJÉ vagy a biblia szavával „megbotránkoztató”, mint SA-ROYAN-é, — felejtethetetlenek.

Az *Emlékkönyv* bevezető része TOLSZTOJ életének eseménynaplója. Ezt követi a bennünket egészen közlelő érdeklő fejezet, — a mű egyharmada — *Tolsztoj Magyarországon*. Ide gyűjtötte a szerkesztő a nagy író magyarországi vonatkozásainak: TOLSZTOJ magyar látogatóinak, a magyar tolsztojánusoknak, köztük MAKOVICZKY Dusánnak, a volt soproni diáknak, TOLSZTOJ bizalmasának és házi orvosának dokumentumait. Itt találjuk RADÓ György bibliográfiáját a *Háború és béke* magyar fordításairól, a bibliográfiát a magyar TOLSZTOJ-kiadásokról, TISZAY Andor beszámolóját TOLSZTOJ műveinek munkásszínpadokon való előadásairól, összeállítását TOLSZTOJ színműveinek magyar előadásairól, NEMESKÜRTY Istvánét a megfilmesített TOLSZTOJ-művekről és egy nemzetközi TOLSZTOJ-filmográfiát. A mű további kétharmada a vallomások gyűjteménye „az élő Tolsztojról”: magyar és külföldi írók írásai harminc nyelvterületről.

A pompás kiállítású művet 37 levélnyi illusztráció díszíti: ezek jegyzékét nélkülözzük a mutatóban.

Időálló forrásmunkát kapott a magyar TOLSZTOJ-irodalom, az egész tolsztoji világot átfogót.

KÓHALMI BÉLA

Braun Róbert a könyvtáros és szociográfus. Bibliográfia és tanulmány. (Összeáll. PÓRNÉ VÁRADI Irma.) Bp. 1960, Főv. Szabó Ervin Könyvtár. 71 l. (Könyvtárosok kiskönyvtára 2.)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nagy hagyományainak továbbélését, a könyvtár múltjának feltárását kívánta szolgálni, amikor a *Könyvtárosok Kiskönyvtára* c. sorozatának második kötetét — SZABÓ Ervin tanulmányainak gyűjteménye után — BRAUN Róbert munkásságának szentelte. A XX. századi magyar könyvtárügy történetének leglényegesebb korszaka, a közművelődési könyvtár megalapozásának, életrehívásának fáradságos, úttörő munkája fűződik SZABÓ Ervin és a köré csoportosuló, őt követő könyvtárosok és tudósok nevéhez. Ezek sorában BRAUN Róbert helye az elsők között van. 1910-ben jegyezték

te el magát a Marosvásárhelyről Budapestre került tanár a könyvtárosi hivatással. A Tanácskörtársaság megdöntése után, a fehérterror idején állásától megfosztották. De bibliográfusi, lexikográfusi munkásságával — közvetve — továbbra is ezt az ügyet szolgálta. Miután a kultúra terjesztésében és a tudományos kutatómunka előmozdításában többé nem nyújthatott segítséget reference-könyvtárosi asztala mellől, lexikonok szerkesztőségében hasznosította szociológusi és könyvtárosi tudását, valamint kiadói könyvjegyzékek összeállításának aprólékos munkáját vállalta magára. Ebből a korszakból — a szociográfiai irodalom művelése mellett — a *Közgazdasági Enciklopédia*, a *Világ- és a Géniusz Lexikonok*, a *Társadalomtudományi Lexikon*, valamint az *Encyclopaedia of the Social Sciences* számos cikke fűződik nevéhez, továbbá ő állította össze, PIKLER Blankával közösen, magyar és angol nyelven a könyvkereskedői forgalomban kapható magyar könyvek jegyzékét (*Általános magyar könyvjegyzék*. Bp. 1925. ua. angolul: *A list of all Hungarian books in trade*).

Bár irodalmi munkásságában a szociográfiai értekezések mellett a könyvtárügyi és könyvészeti munkák száma viszonylag csekély, személye a magyar könyvtárügy, elsősorban a közművelődési könyvtárügy történetében mégis fontos szerepet játszik. Erre a szerepre, az amerikai public library hazai meghonosításáért folytatott munkájára tekint vissza a kortárs szemével KÖHALMI Béla 1937-ben írt emlékezésében, amelyet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadványa közöl. A megemlékezés írója maga is aktív harcosa volt ennek az úttörő tevékenységnek, szavaival emberi közelségben mutatja be BRAUN Róbertet, a könyvtárost, kinek munkája „felejthetetlen marad azok számára, akik élvezői lehettek”.

A könyvtáros mellett a szociográfus BRAUN Róbert nem kevésbé jelentős életművét tárja elénk a kis kötet másik tanulmánya TURNÓWSZKY Sándor tollából, amely a tudós halálának 20. évfordulóján, 1957-ben jelent meg első ízben, a *Korunk* hasábjain. Tudományos munkamódszerét, politikai állásfoglalását, kutatási eredményeit elemzi, röviden leszűrve e módszerből és ezen eredményekből mindazt, ami a ma szociográfusa számára követendő példát nyújthat.

A kötet harmadik része BRAUN Róbert irodalmi működésének, szerkesztői tevékenységének, valamint a rá vonatkozó tanulmányoknak, megemlékezéseknek bibliográfiáját regisztrálja időrendben, tárgy- és névmutatóval kiegészítve. Ez a nagy

pontossággal és szakszerűséggel összeállított könyvészet az első vállalkozás BRAUN Róbert életművének bibliográfiai rögzítésére és méltó kiegészítője a kötetnek.

FERENCZYNÉ WENDELIN LIDIA

Heltai Gáspár: Cancionale. azaz históriás énekeskönyv. Kolozsvár 1574. (A kíséző tanulmányt írta és a faksimile szövegét gondozta VARJAS Béla.) Bp. 1962, Akadémiai Kiadó. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 5.)

A históriásének-gyűjtemény, amely hat korabeli szerző — TEMESVÁRI János, NAGYBÁNCSAI Máttyás, GÖRCSÖNI Ambrus, TEMESVÁRI István, VALKAI András és TINÓDI Sebestyén — 14 történeti énekét tartalmazza, méltán fűződik HELTAI Gáspár nevéhez. Nemcsak azért, mert az ő nyomdájában és ajánlásával jelent meg a könyv, hanem azért is, mert HELTAINAK a *Cancionale* körüli ténykedésére nyugodtan mondhatnók mai szóhasználatlaltal, hogy „válogatta, sajtó alá rendezte, a szövegeket gondozta és részben átdolgozta”. Így ez a tevékenysége irodalomtörténeti szempontból szinte érdekesebb, mint maguk a *Cancionale* egyes énekei (VARJAS is — helyesen — így látja!), annál is inkább, mivel azok jelentős része a *Cancionale* előtt már megjelent, s 1574 után is újból kiadásra került.

HELTAI maga mondja, hogy „elővettem az históriás énekeket a régi magyar királyokról és azok közül egynyhányat megnyomtattam”, tehát válogatott az előtte levő anyagból. Hogy mennyiből? Nem tudjuk. De nem hiszem, hogy VARJAS megállapítása *így* perdöntő módon igaz lenne: „Heltai, úgy látszik, a magyar történelem kiemelkedőbb szakaszairól, eseményeiről írt minden jelentősebb éneket felvett a *Cancionale*ba.” Én inkább HELTAI vallomását tartom valószínűbbnek, s úgy mondanám, hogy az *általá ismert* jelentősebb énekek javát vette fel gyűjteményébe. VARJAS e megállapításakor nem számolt eléggé sokok eltűnt énekeinkkel egyrészt, s a krónikaszerkesztők igazságmondásával másrészt (melyet tanulmánya más helyén pedig oly szépen elemez).

HELTAIT válogatásában egyébként olyan tiszta koncepció, anyagának rendszerezésében és átdolgozásaiában olyan határozott elvi állásfoglalás vezette (s mind ezeket átszöve olyan üzleti gyakorlat és előrelátás), hogy működése méltán tart igényt érdeklődésünkre.

Az 1560—70-es évek HELTAIJA, jöllehet már igen koros volt, korántsem az a „meg-tört vén ember”, akinek BORBÉLY —

eddig egyetlen — életrajzban festi. Ezekben az években tanít és prédikál, új és új vállalkozásokon töri a fejét: fürdőt épít, sört főzet, papirmalmot építtet, kölesönöket ad a városnak, s nyomdáján egyre új könyveket jelentet meg, jeles hasznót hajtva egyaránt a nemzeti kultúrának és a saját zsebének. Korábbi művei mellett (*Száz fabula* 1566, *Háló* 1570) BONFINI Mátvás krónikájának latin és WERBŐCZI Hásmaskönyvének latin és magyar nyelvű kiadásával készíti elő az olvasókat élete nagy műve, a *Magyar krónika* fogadására. Ebbe a tervszerű folyamatba tartozik a *Cancionale* is.

HELTAI koncepciója — s ez új kiadványában nemcsak a BÁTHORI-féle cenzura-rendelet miatt jutott kifejezésre — a törökellenesség volt. Jól tükröződik ez a *Cancionale* (s később a *Magyar krónika*) HUNYADI-centrikus szerkesztésén. Katolikus vagy lutheránus, kálvinista vagy unitárius: ekkor egyaránt egyetértenek a HUNYADI-ház dicsőséges voltában, HELTAI pedig, aki egyes kutatók szerint maga biztatta GÖRCSONIT a *Mátvás-ének* megírására, és NAGYBÁNCSAI Hunyadi-históriájának egész első énekét elhagyva, a saját énekét tette helyére, már a HUNYADI szájhagyomány gyűjtőjeként és tudatos terjesztőjeként áll előttünk. *Magyar krónika*-jában meg is említi, hogy „azoktól hallottam, kiknek atyjok szolgálta régen az Hunyadi Jánost és sok ütközetekben forgottanak véle”. S ha a művészi kivitel szempontjából igazat is adhatunk SZILÁDY Áronnak, aki a „nagy ferdítő” HELTAI — NAGYBÁNCSAI énekébe betoldott — 44 versszakáról azt mondja, hogy „e strófák ... minden kornak hirdetik Heltai vakmerőségét, mellyel magyar versírára adta magát”, — NAGYBÁNCSAI elrontott, átfirt és kihagyott verssoraiért kárpótol az a népmesékre emlékeztető bájos monda, melyet HELTAI ZSIGMOND császár és „az Morszinai szép asszon” kapcsolatáról s a kis JANCULA gyermekségéről elénk ad. Egyéb, hosszabb-rövidebb betoldása (főleg a felekezeti hovatartozásáról nem nyilatkozó TINÓDI műveiben) a cenzura-rendeletre fittyet hányó protestáns szellemű reflexió a magyar és világtörténelem egyes kérdéseire.

VARJAS Béla szép kísérő tanulmányában hitelt érdemlően bizonyítja, miként próbált HELTAI a *Cancionale*val — a debreceni KOMLÓS-nyomda példáját felhasználva — két legyet ütni egy csapásra. Egyrészt öt külön ívszámozással szedett, külön címlapokkal ellátott kiadványát ponyvaként is piacra dobhatta, másrészt sikerült egy gyűjteményes kötetben harcosan törökellenes antológiát összeállítania.

Jó üzletemberhez méltóan, mindenképpen arra törekedett, hogy új kötetébe mindent felvegyen, amivel annak soványka díszét emelhetné, s amit régebbi kiadványaiból használhatónak vélt. Nem véletlen, hogy a TINÓDI *Cronica* záródíszét és kottáit nyomta újra (megkopottan és egy helyen megkeverve), de ügyes üzleti érzékét bizonyítja, hogy a TINÓDI emblémát is fel tudta használni: TEMESVÁRI István és TINÓDI SEBESTYÉN művei közé helyezte, s most a benne olvasható „S.T.” betűk egyaránt jelenthettek STEPHANUS TEMESVÁRIT és SEBASTIANUS TINÓDIT.

A tanulmány egyebekben is nagy anyagismeretre támaszkodó, alapos munka. Feldolgozza a magyar törtérsénekek-költészet történeti és elvi kérdéseit, sort kerítve a műfaji elnevezések terén uralkodó következetlenség korrigálására is (9. l.). Bár itt — úgy érezzük — nem eléggé megalapozott a vallásos históriák kiiktatása a túlszummás kategorizálásból, illetve azok egyszerű beolvasztása a *krónikás énekek* alcsoportba, tárgyukra utaló minden külön jelzés nélkül, hiszen pár lappal hátrébb VARJAS maga is írja, hogy „ezek a vallásos históriák alkotják a históriás énekirodalom első két évtizede termésének túlnyomó többségét” (16. l.).

És nem tudom, igazságtalanság lenne-e számonkérni a *Cancionale*-t kísérő tanulmánytól HELTAINAK — legalábbis a mű megjelenésének időszakára korlátozott — életrajzi adatait és a *Cancionale*-ban szerepelt 6 szerző (egy szűkszavú lexikális jegyzeten túlmenő) ismertetését?

A kiadás nyomdai része az Akadémiai Kiadó művészi alaposságú munkáját dicséri, VÉGH FERENC

Dudek, Louis: Literature and the press. Toronto, 1961. 238 l.

DUDEK XIX. századi súlypontozással a XV. század végétől napjainkig kutatja az angol gazdasági élet, technikatörténet és irodalom kapcsolatait. Ha indokoltanul keveset is szól az olvasóközönségről s a sajtónak az irodalmi műfajokra, formákra gyakorolt hatásáról, mégis DUDEK „szókimondó” polgári radikalizmusa bátran rámutat a viktoriánus kor ellentmondásaira és hibáira. Ha megelégszik is azzal, hogy önálló kutatás helyett, a rendelkezésre álló kiadványok alapján dolgozzék, mégis érdekes kísérletről van szó, mert művének konklúziójában egy pillanatilag sem titkolja a polgári sajtó és — irodalom gyógyíthatatlan krízisét. A sajtó és az irodalom kommerciális jellege mellett a XX. században már nincs igazi kibonta-

kozási lehetőség az igényesebb írók számára.

DUDEK úttörő jellegű kísérlete a XV. század végétől kezdve minden lényeges adatot összeszed. Kompozíciójának biztonságát, tételeinek világosságát azonban meggyengíti adathalmazának gazdagsága. Így az olvasónak kell ugyanis a lényegeset kihalászni.

Mi DUDEK munkájának a summája? Ha GUTENBERG találmánya a XVIII—XIX. század fordulójának nyomdászati újításaiig lehetetlenné is tette a napisajtó jelentősebb kialakulását, az angliai fejlődés messze megelőzte a kontinentálist. Az irodalomban 1600 táján megtörik a vallásos irodalom hegemoniája, s az angol polgári forradalom évtizedében kialakul a modern világnézeti és pártisajtó. A XVII. század végére az irodalom kenyérkeresetté lesz. Míg MILTON csak 10 fontot kapott az *Elvesztett Paradicsom*ért, addig a század utolsó évtizedében az ellenzékbe szorult, katolizált „poeta laureatus” DRYDEN már jól megélt klasszikus fordításából. Ha a XVIII. század elején DEFOENAK, vagy RICHARDSONNAK erősen hányatott is az életútja, mégis meg tudnak élni az irodalomból. S a század derekán FIELDING, majd a jóval jelentéktlenebb ifjabb WALPOLE és Mrs. RADCLIFFE már megteremtik a „best-sellert”.

A XVIII. században még viszonylag jelentéktelen példányszámú sajtó a francia polgári forradalom és a napoleoni háborúk idején megsokszorozza példányszámát. (1700-ban évi 2,4 millió, 1800-ban 24 millió példány.) A technikai újítások révén, a bélyegtörvény gazdasági és politikai korlátai közt is a XIX. században a sajtó messzire megelőzi a szépirodalmi művek közönségformáló szerepét. A XIX. század első harmadában viszonylag magas szintű szépirodalmi periodikák: az *Edinburgh Review* és a *Quarterly* a jómódú középosz-

tály ízlésére döntő hatással vannak. 1836 után azonban nem versenyezhetnek a népszerűsítő jellegű magazinokkal. CARLYLE bírálatát sokban magáévá téve, DUDEK ennek a fejlődésnek sajnos csak az árnyoldalait látja. S nem veszi eléggé figyelembe hogy DICKENS és THACKERAY megélhetésükért, a kiadó és a közönség kegyeiért versenyezve is jelentős műveket teremtettek vázlaikkal, elbeszéléseikkel, folytatásos regényeikkel. S ha DUDEK szerint DICKENS a best-seller, THACKERAY pedig a kompromisszum kedvéért lemondtak is a „magas irodalom” igényéről, nekünk már nehéz lenne őket ezért elítélni. Hiszen éppen az bizonyítja művészi és emberi nagyságukat, hogy életük utolsó korszakában kiábrándultan és megcsömörölvén nagyon is tisztában voltak kompromisszumuk tehertételével. De bármilyen tragikus is volt Angliában DICKENS, THACKERAY útja, mégis a *Pickwick-klub* és THACKERAY folytatásos regényei váltották ki az angol sajtó 1880-nal kezdődő végső fellendülése óta a nagyközönség igényét a könyvek iránt.

Ha CARLYLE és társai bírálata helytálló is volt a kapitalista korra, konzervatívizmusukban már nem vették észre, hogy a kapitalista sajtó üzletszerűsége, önzése, konzervatív tendenciái mellett is lépésről-lépésre kialakult a nagy példányszámú sajtón keresztül az irodalmi élet demokratizálódása. Amit a magas igényű szépirodalmi és kulturális folyóiratok nem tudtak elérni, azt a XIX. század utolsó évtizedeitől kezdve megvalósította a „sárga sajtó”. Hatalmas tömegeket olvasóvá nevelt.

De a sajtó, a művelődés, az irodalom eddigi formációi elérve tetőpontjukat az angol sajtóban és irodalomban, nem utópiák és illúziók, hanem új gazdasági, társadalmi és művelődési formációk jelenthetik csak a kibontakozást a következő nemzedékekben.

SZALAY GYÖRGY

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Vidosa László

A kézirat nyomdába érkezett: 1962. V. 29. — Példányszám: 1100 — Terjedelem: 10,5 (A/5) ív

62.55462. Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Rózsa György</i> : The Documentation of Science Organization as an Emerging New Branch of Scientific Information — Tudományos szervezési dokumentáció — a tudományos tájékoztatás kialakuló új ága	265
<i>Fügedi Péterné</i> : A kurrens magyar nemzeti bibliográfia időszerű kérdései — Present Time Problems of the Current Hungarian National Bibliography	278
<i>Holl Béla</i> : Die erste Ausgabe der <i>Κατήχησις</i> Valentin Wagners (Kronstadt, 1544) — Wagner Bálint <i>Κατήχησις</i> -ének első kiadása (Brassó, 1544)	293
<i>Péter Zoltán</i> : A jubiláló Ráday-Könyvtár — Das Jubileum der Budapester Ráday-Bibliothek	303

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Ferenczy Endre</i> : A Codex Hammurapi megtalálásának 60. évfordulóján	317
<i>Tombor Tibor</i> : Két adalék a hazai „mozgó” könyvtárak történetéhez	322
<i>Fallenbüchl Zoltán</i> : Ismeretlen kézirat Magyarországtérkép	324
<i>Biró Ferenc</i> : Péczeli József könyvtáráról	326
<i>Iványi Sándor</i> : Neovidensis és Regnum Mortuorum	333
<i>Donáth Regina</i> : Egressy Gábor fizika-könyve	334
<i>Vértes György</i> : Gaál Gábor három levele	337
<i>MGy.</i> Vers-perek Horthy-Magyarországon (Komját Aladár: Megindul a föld) ...	339
<i>Bohatcová, Mirjam</i> : Zur Frage der tschechischen Buchdruckergeschichte	341

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Sélyom Jenő</i> : Új adat a kolozsvári Hoffgreff-nyomda történetéhez	349
<i>Bán Imre</i> : Erasmus Julius-dialógusa a magyar irodalomban	353

FIGYELŐ

<i>Rózsa György</i> : Gondolatok a Lenin-Könyvtár centenáris évfordulóján	355
<i>Mihajlov, A. I.</i> : A műszaki haladás és a tudományos tájékoztatás feladatai ...	356

HÍREK 100 éves a Lenin Könyvtár (<i>Sándi Erzsébet</i>) — A Ráday-Könyvtár jubileumi kiállítása (<i>Tóth András</i>) — Nemzetközi sajtómúzeum Hágában (<i>D. B.</i>) — Az „Universal-Bibliothek” jubileuma (<i>D. B.</i>) — 100 éves az Egyesült Államok Nemzeti Mezőgazdasági Könyvtára — Nemzetközi kiadványcsere az ázsiai és afrikai országokkal — Bulgária, Algéria és Portugália bibliográfiai tevékenységéről — Megjelent az Unesco kiadványainak teljes katalógusa (<i>Gombocz István</i>) — Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács — A mainzi Gutenberg-Múzeum új otthonának megnyitása (<i>Soltész Zoltánné</i>) — A lipcsei Városi Könyvtár ritkaságainak átadása — Fényképgyűjtemény a XIX. századból — Régi fóliánsok preparálása — Ismeretlen kéziratok (<i>N</i>)	360
---	-----

SZEMLE

Szűtin, Ivan Dimitrevics: Zsizn' dlja knigi (Ism. <i>Dobó István</i>)	366
Legyetek éberek! (Ism. <i>M. Gy.</i>)	367
Tanulmányok a magyar—orsz. irodalmi kapcsolatok köréből (Ism. <i>Ardó Mária</i>)	367
Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből (Ism. <i>Rejtő István</i>) ..	369
Magyarok és a Risorgimento (Ism. <i>Hernády Ferenc</i>)	371
Polzovicis Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természet-tudományok területén (Ism. <i>Tombor Tibor</i>)	372
Új orvostudományi bibliográfiáink (Ism. <i>Pávölgyi Endre</i>)	374
A búzatermesztés magyar szakirodalma 1550—1960 (Ism. <i>Wallehausen Gyula</i>) ..	376
Südosteuropa-Bibliographie (Ism. <i>Niederhauser Emil</i>)	376
Historical periodicals (Ism. <i>Kókay György</i>)	378
Frank, Joseph: The beginnings of the english newspaper 1620—1660 (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	379
Mangini, Nicola: Bibliografia goldoniana 1908—1957. (Ism. <i>Kozoca Sándor</i>) ...	380
Tolsztoj emlékkönyv (Ism. <i>Kóhalmi Béla</i>)	381
Braun Róbert a könyvtáros és szociográfus (Ism. <i>Ferenczyné Wendeln Lidia</i>) ...	381
Heltai Gáspár: Concionale (Ism. <i>Végh Ferenc</i>)	382
Dudek, Louis: Literature and the press (Ism. <i>Szalay György</i>)	383

Ára: 20,— Ft

Előfizetés egy évre: 60,— Ft

TABLES DES MATIÈRES

<i>Gy. Rózsa</i> : Documentation concernant l'organisation de la science — une nouvelle branche de l'information scientifique (Texte entier en anglais)	265
<i>J. Fügedi</i> : Questions actuelles de la bibliographie nationale hongroise courante (Avec résumé en anglais)	278
<i>B. Holl</i> : La première édition de la <i>Katéchisus</i> de Valentin Wagner (Brassó, 1544) (Texte entier en allemand)	293
<i>Z. Péter</i> : La jubilé de la Bibliothèque Ráday de Budapest (Avec résumé en allemand)	303

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>E. Ferenczy</i> : Le 60 ^e anniversaire de la découverte du manuscrit <i>Hammurapi</i> ...	317
<i>T. Tombor</i> : Contributions à l'histoire des bibliothèques ambulantes en Hongrie	322
<i>Z. Fallenbüchl</i> : Une carte géographique manuscrite inconnue de la Hongrie ...	324
<i>F. Biró</i> : La bibliothèque de József Péczeli, écrivain hongrois du XVIII ^e siècle	326
<i>S. Iványi</i> : Neovidensis et Regnum Mortuorum	333
<i>R. Donáth</i> : Le manuel de physique de Gábor Egressy	334
<i>Gy. Vértes</i> : Trois lettres de Gábor Gaál	337
<i>Mgy</i> : Procès contre des poètes en Hongrie sous le régime de l'amiral Horthy (Aladár Komját: <i>Megindul a föld</i>)	339
<i>M. Boháčová</i> : Les questions de l'histoire de l'imprimerie tchèque (Texte entier en allemand)	341

ANCIENS IMPRIMÉS HONGROIS

<i>J. Solyom</i> : Nouvelle donnée historique sur l'imprimerie Hoffgreff	349
<i>I. Bán</i> : Le dialogue d'Erasmus contre le pape Jules II. dans la littérature hongroise	353

CHRONIQUE

<i>Gy. Rózsa</i> : Pensées à l'occasion du centenaire de la Bibliothèque Lénine à Moscou	355
<i>A. I. Mikhaïlov</i> : Le progrès technique et les tâches de l'information scientifique	356

NOUVELLES	360
-----------------	-----

COMPTES RENDUS CRITIQUES

Sutin, Ivan Dimitrevitch: <i>Zhish dlya knigi</i> (<i>I. Dobó</i>)	366
Legyetek éberek! (<i>M. Gy.</i>)	367
Tanulmányok a magyar—orosz irodalmi kapcsolatok köréből (<i>M. Ardó</i>)	367
Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből (<i>I. Rejtő</i>)	369
Magyarok és a Risorgimento (<i>F. Hernády</i>)	371
Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természet-tudományok területén (<i>T. Tombor</i>)	372
Nouvelles bibliographies médicales en Hongrie (<i>E. Pálvölgyi</i>)	374
A búzatermesztés magyar szakirodalmi 1550—1960 (<i>Gy. Wallerhausen</i>)	376
Südosteuropa-Bibliographie (<i>E. Niederhauser</i>)	376
Historical periodicals (<i>Gy. Kókay</i>)	378
Frank, Joseph: The beginnings of the English newspaper 1620—1660 (<i>B. Dezsényi</i>)	379
Mangini, Nicola: Bibliografia goldoniana 1908—1957 (<i>S. Kozocsa</i>)	380
Tolsztoj emlékkönyv (<i>B. Kóhalmi</i>)	381
Braun Róbert a könyvtáros és szociográfus (<i>L. Ferenczy—Wendelin</i>)	381
Heltai Gáspár: Cancionale (<i>F. Végh</i>)	382
Dudek, Louis: Literature and the press (<i>Gy. Szalai</i>)	383

